
GŁOSY PODOLAN

ISSN 1507-9996

Nr 14

ZESZYT SPECJALNY

2022

Wspomnienia serdeczne o Czortkowie

W 500 rocznicę powstania miasta 1522-2022

KWARTALNIK ODDZIAŁU TOWARZYSTWA MIŁOŚNIKÓW
LWOWA I KRESÓW POŁUDNIOWO-WSCHODNICH W POZNANIU

„Głosy Podolan”

Kwartalnik Oddziału Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich w Poznaniu.

Zespół Redakcyjny:

Igor Megger (Poznań) Redaktor Naczelny, Hanna Dobias-Telesińska (Poznań), Alicja Kocan (Warszawa), Maria Sikorzyńska (Warszawa), Robert Szczerkowski (Wrocław).

Adres do korespondencji:

*Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich
Oddział Poznań
„CK Zamek”, ul. św. Marcin 80/82 p.336
61-809 Poznań
Z dopiskiem „Redakcja Głosów Podolan”*

Adres e-mail: igor_mode@wp.pl

Tel. 728-252-793

Strona internetowa : www.lwowiacy.pl

Konto bankowe:

*Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich
Poznań, ul. św. Marcin 80/82
PKO BP I O. Poznań*

Nr 06 1020 4027 0000 1302 0293 3455

Z dopiskiem: darowizna statutowa (na cele wydawnicze)

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania
i adiustacji nadesłanych tekstów.

Na okładce: Czortków - widok ogólny – lata 30. XX w.

SPIS TREŚCI

Słowo wstępu od redakcji	s. 1
Wykaz członków Rady Miejskiej m. Czortkowa 21 III 1936 r. ...	s. 2
Bernard KRUCZKOWSKI	
Rada Drużyny Harcerskiej im. Zygmunta Sierakowskiego w Czortkowie w latach 1926-1927	s. 3
Kazimierz SIMON	
Liga Morska i Kolonialna w Czortkowie	s. 4
Eugeniusz ŚWIĄTKOWSKI	
Piosenka o Czortkowie	s. 6
Irena KOTOWICZ	
Mieszkańcy Czortkowa 1 IX 1939 według ulic	s. 8
Igor MEGGER	
Burmistrzowie miasta Czortkowa	s.26
Zofia SCHÄFERNACKER	
Czortkowski walc	s. 30
Igor MEGGER	
Ulice miasta Czortkowa	s. 32
Altea Milada LESZCZYŃSKA	
Moje czortkowskie korzenie	s. 38
Bogusława DUSZKIEWICZ	
Czesława Czerepaka powrót do domu we wrześniu 1939 r	s. 42
Jan HRYMNIAK	
A moje serce zostało na Podolu!.....	s.44
Izydor UNIOWSKI	
Najdroższe miasto Czortków (wiersze)	s. 50
REDAKCJA	
Zjazd wychowanków 606 Gimnazjum w 1963 roku.....	s. 56
Igor MEGGER	
Stowarzyszenia czortkowian za granicą	s. 61
Igor MEGGER	
Gdzie szukać informacji o Czortkowie	s. 65
REDAKCJA	
Czortków wczoraj i dziś	s. 71

Słowem wstępu

Kiedy bowiem pamięć o przeszłości wygasa, przyćmiewa się przyszłość, otwiera się grób

Pamięci wielkiej czortkowianki – p. Ireny Kotowicz numer ten dedykują autorzy.

Szanowni Państwo. Oddajemy do Państwa rąk kolejny, już 14 Numer Specjalny, naszego biuletynu. Przypadająca w tym roku rocznica 500-lecia miasta Czortkowa zmobilizowała nas do wydania od lat już zapowiadanego i planowanego numeru poświęconego naszemu miastu. Nie bez przyczyny piszemy, że naszemu – gdyż to właśnie z nim większość naszych czytelników jest związana, jeśli nie miejscem urodzenia, to rodzinie.

Trzeba na niwie dziejów naszego miasta i jego bliskich okolic odrobić odłogi, na których bujnie krzewiły się chwasty. Bo i na tej niwie są chwasty – na temat naszego miasta publikacji jest bardzo mało. Nie śmiemy nawet tej luki zappełnić, a tylko symbolicznie zacząć ją zasypywać – praca nasza bowiem, którą Państwo otrzymali, jest tylko drobnym kamyczkiem w historii miasta.

Wydanie tego numeru nie byłoby możliwe bez hojności darczyńców i wpłat na fundusz wydawniczy. Szczególne podziękowania składam czortkowianom: p. Bogusławie Duszkiewicz (Bydgoszcz), p. Bolesławowi Borowiczowi (Warszawa) oraz pochodzącemu z okolic nieodległej przecież Trembowli p. Kazimierzowi Orliczowi (Bydgoszcz). To dzięki Państwa hojności numer ten mógł ukazać się drukiem.

Nikt jeszcze na początku roku nie przypuszczał, że sytuacja na wschodzie będzie tak dramatyczna i nasze miasto będzie zagrożone. Pomocy nielicznej grupie Polaków Czortków obecnie zamieszkujących udzielają siostry dominikanki z ul. Szopena. Osoby chcące wesprzeć ich działania prosimy o wpłaty na ich złotówkowe konto bankowe:

20 1020 4405 0000 2302 0562 8187

Z dopiskiem: *Pomoc dla Polaków w Czortkowie.*

Szanowni Państwo, zachęcamy do przesyłania artykułów do publikacji na łamach naszego kwartalnika. Jesteśmy także otwarci na propozycje wydania innych Zeszytów Specjalnych. Na koniec przypominamy o propagowaniu naszego wydawnictwa wśród znanych, rodzin a także wśród osób młodych zainteresowanych historią naszego kraju. Gdyż, jak wiemy, cóż wart jest łańcuch, w którym braknie choć jednego ogniwa?

Życzymy Państwu miłej lektury i sentymentalnego powrotu w lata młodości.

W imieniu Zespołu Redakcyjnego
Igor Megger – Redaktor Naczelny
(Z pochodzenia czotkowiak, ul. Zamkowa)

Wykaz
członków Rady Miejskiej miasta Czortkowa
21 III 1936 roku

Michałowski Stanisław – Burmistrz
Sokalski Ludwik – sekretarz
Dr Finkielman Syma
Wojewoda Karol – ławnik
Osiadacz Michał – ławnik
Ks. Wołek Lucjan
Koszałka Franciszek
Rosłanowski Bolesław
Świątkowski Jan
Ziółkowski
Senecki Władysław
Delijewski Michał
Inglot Jan
Riemska (lub Rzewulska) Maria
Salzinger Markus
Mittelman Maks

Szkwarok Wasyl
Karol Jan
Dr Elektorowicz – ławnik
Dr Ebner Chaim
Narój Bronisław – księgowy ZM

Bernard Kruczkowski
Londyn – Anglia

**Rada Drużyny Harcerskiej
im. Zygmunta Sierakowskiego
w Czortkowie w latach 1926-1927**

Na zdjęciu od lewej:

- 1 – B. Łoziński - zastępowy
- 2 – Bernard Kruczkowski – drużynowy
- 3 – K. Smoła – zastępowy
- 4 – prof. Józef Opacki – opiekun drużyny
- 5 – Adolf Iwańciów – sztandarowy
- 6 – T. Jaremi – zastępowy

-
- 7 – C. Biernat – zastępowy
8 – L. Krowicki – przyboczny
9 – M. Czartoryski – kronikarz
10 – J. Mielnik – bibliotekarz

Kazimierz Simon

Bielsko-Biała

Liga Morska i Kolonialna w Czortkowie

Liga Morska i Kolonialna była w Czortkowie jedną z większych masowych organizacji. Obwód LMK w Czortkowie wykazywał wówczas dużą prężność, przodował w Okręgu Tarnopolskim, co często podkreślała lokalna prasa. W dużej mierze zawdzięczano to płk. dypl. Stefanowi Roweckiemu ówczesnemu dowódcy KOP „Podole”, który włączył się do działań LMK i swoim wpływem oddziaływał w środowiskach podległego mu terenu, przyczyniając się do rozwoju organizacji i realizacji jej bogatego programu.

Prezesem Obwodu LMK był mjr Hipolit Wojciechowski, komendant Powiatowej Komendy Uzupełnień i wielki entuzjasta morza.

Rozwijający się w Czortkowie sport wodny, budowa przystani kajakowej na wysepce rzeki Seret, zwanej w skrócie przystanią „ELEMKA” w pobliżu mostu kolejowego, jak i przylegająca do obiektu przechowalnia kajaków i łodzi, szatnia i kawiarenka, podręczny warsztat naprawy taboru, sprzęt plażowy – stoliki, krzeselka, leżaki, parasole itd. oddane do użytku społeczeństwa czortkowskiego – to wszystko zasługa płk. Roweckiego.

Inwestycja ta, tak potrzebna młodzieży czortkowskiej, wykonana została przez kompanię saperów KOP pod kierownictwem kpt. inż. Eugeniusza Krzemińskiego i por. inż. Franciszka Kordela. Był to świetny obiekt sportów wodnych, które rozwijały się wśród młodzieży spontanicznie. Starsza generacja również korzystała z urządzeń plażowych i próbowała... fotografować się w kajakach.

Organizowano ponadto zawody kajakowe, wycieczki Seretem, a także spływy kajakowe do Dniestru.

Każdego roku powoływano w czerwcu komitet honorowy i wykonawczy „Święta Morza”. W Czortkowie wchodzili doń w tym czasie: płk Rowecki, starosta Muszyński i burmistrz Michałowski, oraz inni przedstawiciele społeczności miejskiej. Program uroczystości był zazwyczaj bogaty, trwał 3 dni. Były to imprezy na rzece Seret, spływ kajakowy do Dniestru (Okopy św. Trójcy), zawody sportowe, odczyty, pogadanki w szkołach, akademie, filmy o tematyce morskiej itd.

W ramach programu „Dni Morza” prowadzone były prelekcje dotyczące zagadnień morskich. Prowadzili je zazwyczaj nauczyciele historii. Jednym z prelegentów był prof. Juzwa z Tarnopola – wiceprezes Zarządu Okręgu LMK. Innym prelegentem był wspomniany już płk Rowecki, który na spotkaniu zorganizowanym przez Zarząd Obwodu LMK w sali Kasyna Garnizonu KOP wygłosił obszerny referat. Dotyczył on Funduszu Obrony Morskiej (FOM), celu i działania LMK na rzecz FOM, zbiórki funduszy na budowę łodzi podwodnej im. Marszałka J. Piłsudskiego i rozbudowy Marynarki Wojennej.

Inną działalnością LMK było zaproszenie do Czortkowa z inicjatywy płk. Roweckiego i mjra Wojciechowskiego 10 lutego 1934 r. w rocznicę odzyskania przez Polskę dostępu do morza, oficera Marynarki Wojennej. Jego wizyta była dla młodzieży szkół czortkowskich dużą atrakcją, ponieważ porucznik przedstawił życie i prace marynarzy na morzu oraz ich różne przygody.

Do osiągnięć LMK Czortkowa zaliczyć należy starania uwieńczone sukcesem o nadanie jednej z ulic miasta imienia generała dywizji Gustawa Orlicz-Dreszera, prezesa Zarządu Głównego LMK, Inspektora Armii i Inspektora Obrony Powietrznej, który zginął w katastrofie lotniczej na Oksywiu.

Uchwałą Rady Miejskiej nadano jednej z ulic miasta imię generała. W otoczeniu władz miejskich i powiatowych, wojsk, przedstawicieli wszystkich szczebli władz LKM, nauczycielstwa, organizacji i społeczeństwa – płk Rowecki dokonał uroczystego

odsłonięcia tablicy. W swoim przemówieniu przedstawił działalność gen. Dreszera na odcinku społecznym oraz jego dzieje jako żołnierza I Brygady Legionów.

Od redakcji: Kazimierz Simon urodził się w 1908 roku w Czortkowie, zmarł 1998 roku w Bielsku-Białej. Gorący polski patriota, żołnierz AK we Lwowie ps. „Kajo”, więzień gestapo na Łąckiego. Autor wspomnień „Z mojego pamiętnika – wspomnienia z lat 1940-45”, które opublikowane były w naszym piśmie w numerach 37-43. Powyższy artykuł nie był dotychczas publikowany.

Księgarnia i wypożyczalnia książek
H. Oberländer vel Sternberg
 ◀● Czortków, Rynek ●▶
POLECA wielki wybór książek szkolnych i beletr.
 oraz przyb. szkolnych i kanc. po cenach przystępnych.
 Dla bibliotek i szkół specjalny rabat i dogodne
 warunki spłaty.

Eugeniusz Świątkowski

Piosenka o Czortkowie

(Kraków - 1943 rok)

Wiele miast ma piosenki swoje
 Ma Warszawa, ma Kraków, ma Lwów
 Czemu nie ma jej mieć miasto moje
 Ukochany nad życie Czortków!
 Ta piosenka, ta jedna jedyna
 W niej wylewam tęsknotę swą w świat
 Gdzieś na Mickiewicza się ona zaczyna
 Wspomnieniami przeżytych tam lat!

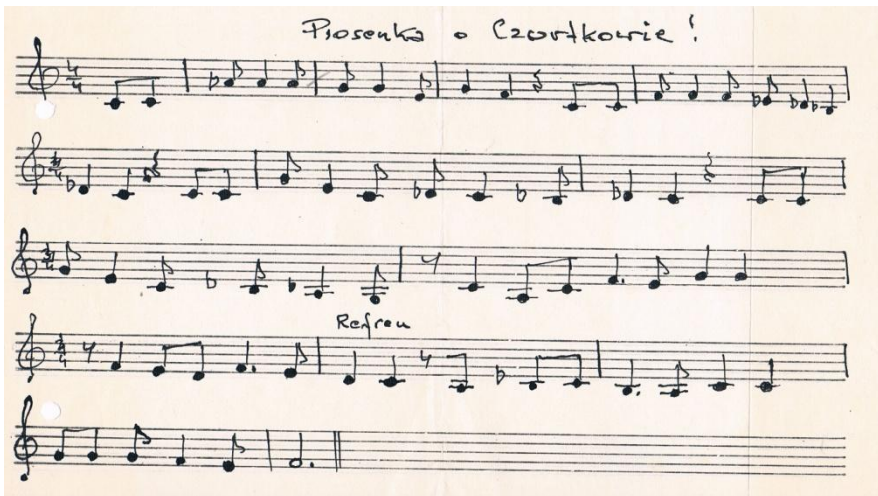
Refren:

Piosenka o Czortkowie
Dalekim i kochanym
O którym marzę stale
I co noc widzę w snach
Piosenka o Czortkowie
Seretem opasanym
Ukrytym w cichym jarze
I białych zasnutyh mgłach

Jak chciałbym się przejść Mickiewicza
Od bazaru do Parku nad Ścianką
Stamtąd czarem się miasta zachwycić
I spoglądać na obie Wygnanki!
Potem błędzić po Czortkowie Starym
Albo w Zamku ruinach pomarzyć
Koło „Blimci” postać chwil parę
Z kolegami na „bantach” pogwarzyć

Refren:

Piosenka o Czortkowie.....

Irena Kotowicz
Warszawa

Mieszkańcy Czortkowa do 1939 roku według ulic

Od redakcji: niniejszy spis został przekazany redakcji przez córkę p. Ireny Kotowicz p. Annę Szczepańską. Jest to rękopis w formie zeszytu, niektóre strony są wyrwane – niestety brakuje aż 28 stron - ulic (ponad 30%, z tym że prawie wszystkie ulice z tych brakujących są krótkie lub na obrzeżach miasta). Zeszyt ten to prawdopodobnie jest spis z pamięci i dokumentów p. Ireny. Kolejność, numeracja i pisownia oryginalna. Przypisy redakcji w nawiasach kwadratowych. Przypisy autorki w nawiasach półokrągłych. Wszelkie znaki zapytania w nawiasach kwadratowych stanowią o wątpliwości redakcji m.in. co do skrótów czy pisowni nazwisk. Prawie wszystkie ulice opisane są na jednej kartce (prócz ul. Kolejowej, Majowej, Nadrzeczej, Szopena i Średniej), w większości w dwóch kolumnach, nazwisko pod nazwiskiem. W niektórych przypadkach są też dopiski po bokach. Z powodu dużo większej objętości takiej formy tj. jedno pod drugim zmieniliśmy układ - nazwiska oddzieliliśmy przecinkami.

Drogą dedukcji ustaliliśmy, że jedna strona zawiera numery parzyste, druga nieparzyste. Nie jest to zawsze normą, w niektórych wypadkach nie ustalono czy jest to strona parzysta czy nie. W tych wypadkach jest adnotacja lewa kolumna lub prawa kolumna. Oddzielenie nazwisk w danej kolumnie linią prawdopodobnie oznacza przecnicę lub też brak większej liczby nazwisk pomiędzy nimi. Łącznie spis zawiera ponad 1200 nazwisk (liczba osób jest znacznie większa (małżonkowie, dzieci itd.).

1. – [brak strony, prawdopodobnie ul. Apteczna]

2. – [brak strony, prawdopodobnie ul.?]

3. Boczna (między Szpitalną a Mickiewicza)

Róg Szpitalnej

Borowicz PKP (Zuzanna,...), Markowski (urzędnik Akcyz i Monopolu), Niemiec (pracownik starostwa), vis a vis Niemców Sławomi-

ra Sokalska, Dobrowolska Salomea (położna), Bednarski Roman (kierownik kancelarii Magistratu).

4. Browarna (między Cmentarną a Stromą)

[*strona nieparzysta*] Kogut teść Dzionyka, Dzionyk, Dobrucki (PKP), Zalewski (listonosz), Hordej, Wodziński, Szejanowski (inwalida wojenny), Czechowicz (PKP), Szybejko (nauczyciel), Pustelnik (lekarz), Noworolski (nr 41), Serkiesa – ogród (mieszka do dziś), Hnyduk, Podłuski. [*strona parzysta*] Korol Jan (urzędnik), Zazulak (urzędnik), Towarnicki J. (nauczyciel), Sokalski (urz. sądu), Kowal (nauczyciel), Jakubiak Franciszek (PKP), Jurewicz (naucz. Seminarium), Wątróbski (PKP), Pasiecznik (nr 64, PKP), Kłodnicki, Czechowicka, Fedorowicz (nauczyciel), Korczyński (rolnik), Szymański (PKP), Szkolnicki, Serkies Stanisław i Zofia, Świątkowski (nr 58, córka?), Huydnik (córka Jarosława), Mimochońd Jan (PKP), Hładczyk (PKP), Szulski, Szymański, Piotrowski, Waselina, Mimochońd [ponownie] [razem z] Strzelbnicki, Kwiatek, ?, Major.

5. – [brak strony, prawdopodobnie ul. Brzegowa, Bulwarowa lub Bursacka]

6. Cerkiewna (dochodząca do Golskiego)

[*nieparzyste ?*] Piszkievicz (nr 9, PKP), Sznajder Jakub (nr 7, PKP), Ilnicka Zofia, Sztrober (kupiec), ż [Żyd?], ż, Pytlowski Józef. [*parzyste?*] ż, ż, Krawczuk, ż, Gidali (frakiernik[?]).

7. Cicha (między Czartkowskiego a Nadrzeczną)

[*parzyste*] Pasiecznik (sklep), Lewicki (PKP, syn malarz Leopold), Fedorowicz (rolnik), Kołodziejski [razem z] Mazurkiewicz, Struk, Zawadzki, Dubiński [razem z] Kusz i Dżuss. [*nieparzyste*] nr 1 – Szwarc (PKP, syn Leopold), ogród, Wichniarek, nr 3 – Kostkiewicz (PKP), Sydnatowicz, Mariga (?) (syn rozstrzelany), nr 5 – Solamborz (KOP), Sypniewicz (stolarz), Gryglerowa, nr 7 – Skoczyński Czesław (stolarz), Samborski (poczta, syn Zbigniew), ogród, Wicherek.

8. Cmentarna (boczna Kolejowej)

[*nieparzyste?*] Stankiewiczze, Jagiełłowie, Jędryś, Wołoszyn, Zabodzin, Jędrzejczyk, Piotrowski (szewc), Józdzik (PKP), Szuba Grze-

gorz (s. Zdzisław), Szuba Wojciech (c. Czesława), Szykulski, Biliński (s. Tadeusz, s. Zbigniew), Hipner, Korzeniowski, Bieliński, ZZK [?], Popowicz Tomasz (c. Lidia, s. Bolesław), bloki PKP. *[parzyste]* Plecan, Węgrzynowicz, Dybiel (nr 38), Wawryszczuk Michał (grabarz), Litarowicz (PKP, c. Lilia), Płaczekiewicz (nr 34, PP *[Policja Państwowa?]* s. Włodzimierz, s. Tadeusz), Wichniarek Roman, Fedorowicz (woźny sądu), Hipner, Major, Podruski, Starowski, Komarnicki, Socha (kupiec), Świątkowski Marian (kupiec), Steiner (kierownik młyna), Kołaczkowski (lok. Eugel Otto nauczyciel, siostra Gizella, c. Krystyna), Stebnicka (zięć Żółtogłowy), Ludwa (PKP), Szymańska (lub Szumowska), Baranek, Koszil (fryzjer, ż).

9. Czartkowskiego (dochodząca do Kolejowej)

[lewa kolumna] Chmielnicki (3 s., zięć Bocianowskich), Jakimowski (rolnik), Fedorowicz (szewc, 3 s.), Majko (rolnik), Głębowski Jan (sąd), Jaremkiewicz (kował), Szwarz (PKP), Pasiecznik (sklepiarz), Różański, Sernecki (pisarz), Grondalski (kasjer), Okipny (rolnik), Socha (kupiec), Biega (PKP, c. i 4 s.), Barabarz, Olejnik (c. Ala), Romaniuk (PKP), Korol (urz. PKP), Preissner (ślusarz PKP), Neubaer, Krzyżanowski (urz. Magistratu), Szuba Jan (c. Janina, s. Włodek), Brudka Stefan (c. Urszula), Żółtogłowy Władysław (PKP), Zakliński (PKP). *[prawa kolumna]* budynek w budowie (Priefer), Monczakowski, Banach (szewc, lok. Preyer), Szymkiewicz (c. Zdzichowskiego [?]), Posadowski (poczta), Paczynek (rolnik), Borecki (PKP) [razem z] Serwas, Kornikowski (szewc s. Janio), Królikowska (PKP), Ornatowska (PKP), Dolarz Władysław (PKP, szewc lok. Petecka Ala), ogród cerkiewny, Bolnik, Kamiński (Kasjer PKP, s. Zbigniew), Jadźwiński (PKP, Herman) [razem z] Irena Kowalska, Mirlowa, Suchosławski (rolnik), Kołodnicka, Osadczyk, Opacki Stanisław (PKP), Chorostowski (maszynista PKP), Akseńczuk (PKP), Dorotowie Jan i Emilia, Meserowicz Zenon (nauczyciel). *[osobna kartka]* Sznajder August (PKP), Protowski (szewc), Plecan Stanisław (PKP, 2 s., c.), Biliński, Plecan Mikołaj, Sochatyński (budowniczy cerkwi)

10. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Dominikańska]

11. Dreszera (dTrybunalska, między Pierackiego a Mickiewicza)
[lewa kolumna] Nurzyńscy, Haukiewicz (sędzia), Gimnazjum
 Ukraińskie im. Szaszkiewicza, Wrukowie (s. Jerzy).

[prawa kolumna] Ubezpieczalnia Społeczna, Brudkowie, KOP,
 Kirykow (prac. banku), Zajączkowska, Rzewulski (notariusz), Kro-
 kowski (adwokat), Michałowski Stanisław (notariusz), blok podofi-
 cerów KOP.

12. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Focha daw. Słoneczna]

13. Głęboka (między Sokoła a Nossa)

[parzyste] nr 2 – Deutsch (s. Józef, c. Cyla), nr 4 – Fischbach, [bez
 nr] Fischbach [ponownie], Powroźnik [ż], Marschler S. *[nieparzy-
 ste]* nr 1 – Malinowski Józef (s. Antoni, c. Danuta), nr 3 – Pinkalscy,
 Łukasiewicz, nr 5 – Grunfeldowie, nr 7 – Czajkowska Apolonia,
 Głębowska Krystyna, Świątkowski Leonard, Maria, nr 9 – Wierz-
 biccy Marian, Elżbieta, nr 11 – Perla (2 s.), Krawiec (s. Łukasz, c.
 Erna), nr 13 – Birnbaum (maszyny rolnicze), [bez nr] ż, ż, Jarocki.

14. Głucha (boczna Podolskiej)

[pusta - brak nazwisk]

15. Golskiego (między Ujejskiego a Dominikańską)

[na środku strony] Nowicki Władysław (kował), Chomontowski.

16. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Główna lub Graniczna]

17. Gronziewiczza (boczna Ujejskiego)

[lewa kolumna] Wyrwalcy, u. [Ukrainiec?], Turowski (szewc),
 Uszyj (c. Franciszka – USA, c. Julia, c. Eugenia – Koźle), Doma-
 radzki (nauczyciel, c. Stanisława, c. Emilia – nauczycielka, s. Jan),
 Siech (drogomistrz, c. Józefa – naucz., c. Zofia - naucz., c. Stani-
 sława), Borsa (diak). *[prawa kolumna]* ?, Podolko (PP), Jakubowski
 (rolnik), inż. Kostecki, Wiśniewski, Kował, Parij (PZZ [?]), Kałuski
 Bazyli (zięć Borsy, świadek zabójstwa księży), Mosur Władysław
 (PP, c. Urszula), ż – kował, ż – piekarz, u, Rembocha Stanisław
 (nauczyciel, 2 s.), Czajkowska (krawcowa), Nosek (u, Julia, Maria,
 Anna).

18. Grunwaldzka (między Sokoła a Kościuszki)

[*prawa kolumna*] Sawicki Leon, Julia (s. Zygmunt, s. Tadeusz, c. Janina), Widniakowie (adwokat, c. Maria, c. Tania, s. Mikołaj), dr Zawadzki Aleksander, Łuska Władysław, Neuberger Fryderyk.

19. Gwarna (między Szkolną a Targową)

[pusta - brak nazwisk]

20. Jagiellońska (między Grunwaldzką a Mickiewicza)

[*nieparzyste*] nr 1 – Szolc, nr 3 Draniewicz, [*parzyste?*] Waszczyńscy, foto–sztuka.

21. Św. Jana (boczna Kolejowej)

[*lewa kolumna*] Meseriasz Zenon (nauczyciel), Dorotowie, Borowicz (PKP), Kamulda (baumistrz PKP, s. Wilhelm), Mykulak (PKP), Bleń (maszynista PKP), Burdzowie (nadrewizor PKP, c. Kazimiera – naucz., c. Zofia – naucz., c. Stanisława (zginęła od bandy), Konikowski (lok. Charężowie), Przysieczny, Szczერba Antoni. [*prawa kolumna*] Opacki (kamieniarz), ogród Boirmaków, Abramhersh (fiakiernik), Tarnowska (naucz. ze Skąły) Rzepiela, Fischbach.

22. Jasna (boczna Kolejowej)

[*lewa kolumna*] Ostrowscy (3 synów: Tadeusz, Mieczysław i Władysław), Bednarz Leon (PP), Jakimowski (PKP), Krzyśków (s. Roman), Lewicki (PKP, Krysia, Michał), Jachnicki. [*prawa kolumna*] Strumińscy (c. Maria, s. Józef, s.?)

23. Kabłowa (między Kolejową i Nadrzeczną)

[*lewa kolumna*] Szabelski, Kostkiewicz, Fedorowicz (szewc), Jorcnikiewicz [b. nieczytelne], Jakimowski (rolnik), Pinkalski, Miziur-ski, Jakubik, Wolański [*prawa kolumna*] Chmielniczuk (przy Czartk. ulicy), Kruczkowski, Gulewicz, Osiecki (s. Józef).

24. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Kasy Chorych]

25. Klasztorna (między Sadowskiego a Mickiewicza)

[*lewa kolumna*] Róg Mickiewicza Popiel (malarz, lok. Budny), Kosiba [razem z] Tomkiewicz (2 ptr od dołu [?]), Markowski, Żmuda, [oddzielenie liniami] Smoła (lok. Biniek (KOP), Wargocki Janusz, Ryszarda, Ćwiąkała, Moroz (szewc) z boku Chudy, Niwryk, Posadowski, Rosłanowicz, Jaworski, Świątkowski Jan. [*prawa kolumna*] Wasyliak, Emerling, Szozda, Bania.

KOLEJOWA

26

Feuerberg Choma - 1
sklep spor.

Bretschneider - cukiers

? Skłod obuwia
? - v - ~~pojemnik~~
? ~~Kryzys~~

Hayler - szkoła Eyal.

Kromad - zegarmistrz

Komikowski - cukier

~~Wytis. w. gollu - Litwak~~

{ Erolstein - wytis. kopelusz

~~Wymsta! Tomasz~~
F. ka marmelady

2. ~~Piekarnia~~
~~Budka teatralna~~ ~~z ul~~ ~~z ul~~

Sachany - sklep spor.

Fränkel - restauracja

Mannowski - foto graf

Perlmuter - Kupie

lok. Apteka Negura w 42

Skotniacy

Zawadzki

s. Mietek

s. Joanna + 1941

~~Skotnica~~
Schoolnicki Tomasz - ~~chank~~

s. Solow

Mentscher - z. 58

Duhl z. mat. bud.

~~Tomienbaum to. restauracja~~

Beolnanski - ~~reżis~~

2.

2 - Sokalski { Luolnik
Zygmunt
Jozef

~~Piotrowski - merinb.~~

~~Mojasinski - czerwoty k~~

Kryzanosowski - Restaur.

Bzarny Polski

Miechowska ul.

Singer - sklep

"Złociński - foto

~~Zakimier - sklep~~

Lewicki - sklep elek

Zakuski Jozef - foto

Szumliński - REST.

{ Hołodanowicz - rusz.

{ Kresinska - nauy

- pasierbica

Ostrowski - stolarz

Skłod Jaj. - z.

Szwarc

Machowski - reżis

Seminarium N. w. g.

Horodyski Zoliztar

lok. Batgeonski

Powrót

Czerminski - 25

Steckel - Kupiec

~~zboie~~ z. 58 Priefe

Endo Fa. Harnollon

Skłod opo

~~chain~~

26. Kolejowa

[*nieparzyste, strona 1*] nr 1 – Feuerberg Chaim (sklep spoż.), [bez numerów] Bretschnieder (cukiernia), skład obuwia, fryzjer, skład papieru, Hajder (szkoła żyd.), Kromrad (zegarmistrz), Kornikowski (cukiernia), Litwak (wytwórnia wędlin), [odkreślenie linią], Erdstein (wytw. kapeluszy) [razem z] Tomaszew (warsztat), Fabryka Marmolady, Piekarnia (ż), Budka (Fedorowicz z ul. Rze. [?]), Sachary (sklep spoż.), Namowski (fotograf), Fränkel (restauracja), Perlmutter (kupiec lok. Apteka Neg... [?]), Zawadzki (s. Mietek, c. Joanna zm. 1941), Skotnicki Tomasz (chemik, syn Edward), Duhl (ż, malarz budowlany), Bednarszki (rzeźnik). [*parzyste strona 1*] nr 2 – Sokalski (Ludwik, Zygmunt, Józef), [bez numerów] Piotrowski (rzeźnik), Majewski (żerzyty k.[?], Krzyżanowski (restaurator), Bławat Polski, Mleczarnia ukr., „Singer” (sklep), Złoczański (foto), Lewicki (sklep elektr.) [oddzielenie linią] Załuski Józef (foto), Szumlewicz (rest.), Hołanowicz (ruszn.[?]) [razem z] Krzesińska (nauczycielka, pasierbica), Ostrowski (stolarz) [oddzielenie dwoma liniami] skład jaj (ż), Szware, Machowski (rzeźnik), Seminarium Nauczycielskie (mieszk.), Horodyski Zdzisław (lok. Gałęziowski Paweł), Czerwińska (s. Włodek (harczerz), s. Stanisław), Steckel (kupiec zboże, zięć Prefer), Szkoła Handlowa, Skład opalu, Chaim, [*nieparzyste strona 2*] „Kasa Stefczyka”, Kaźmierowski (odlewnia żelaza), Muzeum PTTK, nr 73 - Swoboda [razem z] Zagozdowie [bez numeru], Tanenbaum (skład jaj, b. restaurator), Nowosadowie (?), Hafter [razem z] Horodyski, Mentscher (zięć Szumera), [oddzielenie linią] Strumińscy (83/85), Weissman lub Dreschler (i zięć), Kruczkowski (PKP), [oddzielenie linią] Priefer (sklep), Landau (stolarz), parcela, [oddzielenie linią] parcela (w budowie), Priefer, Glazer (szklarz, s. Lonek, techn. budowlane w Moskwie), Zdziejowska (z siostrą), Jagendorf (kupiec, lok. Rudziewicz) [*prawa kolumna 2 strona*], Unger, Popiel (ż), Geringer (ZHP), Szumer, Bożładnik (u), Schifers (magazyn zbóż) [oddzielenie linią] Krzyczkowski (PKP), Moroz (Rolnik), Fedorowicz (rzeźnik), Zaczak (zięć Botyka), Zaczek (emeryt), Drażmowski Grzegorz (PKP), Bobyk (szewc), Jaworski (s. lekarz), Baraniecki (PKP), Korzeniowski (s.

Włodzimierz, c. Irena, c. Maria), Bisyk (zięć Tylko), Oberłaniec (nauczyciel, c. Urszula, s.), Maniowski (urzędnik), Zajac Edward [razem z] u. (nauczyciel Gimn. Handlowego), Skoryk (PKP), Dmytrak, Bołandniuk (magazynier). *[dopiski z boku strony]* Oberianiec (92), Dmytrak (?), Bisyk (94), Huńka (96), Korsoń (98, c. Cecylia), Mimochód (100), Maniowski (102), Skoryk (104), Dorożyński (106), Bumak (108), Wnęk (110). *[na stronie z ul. Kopyczyńskiej, nieparzyste]* Sekreła (wdowiec), Rudzewicz (c. Janina, 3 c. Wrocław), Sidor [razem z] Narszalski, nr 109 – Heitner, [bez numeru] Bohomes (2 s. i c.), nr 113 – ks. gr.-kat. Uniowski, [bez numeru] Świder (restauracja), Bazan, Kirc (ż.) Jarem (Szłomko), Jakimowska Franciszka (mąż KOP), Szull (PKP), dr Fedorowicz, Melnyk (tokarz PKP), Skotnicki (s. Dziuniek), Solarzski (kupiec), Janicki (sklep), Jagendorf (sklep), Szczerba Antoni (rzeźnik), Werner Maria, Irzykowski I., Fischbach (sklep), Klopociowa-Czechowicz, Żółtogłowy Jan (sklep), Korzeniowski (konsum), Sklep Hawrylukowej, Świątkowski Leonard (restauracja), Pfeifermacher Mumio (restauracja), Hollender Mojżesz (kiosk) *[na stronie z ul. Kopyczyńskiej, parzyste]* Drożyński, duży dom (2 c. i s.), Butruik (lub Buniak), Wnęk (KOP, lok. Świder), Korsan Cecylia, nr 110 - Wnęk (s. Tadeusz), nr 112a – Małolicz (PKP, 3 s. i c. Janka), nr 112 Zuber, nr 114 – Gardulski (kupiec, córka żona Grzybowskiego), Grzybowski Antoni (naucz. Gim. Buczacz), nr 116 – Żółtogłowa (rolnik, Katarzyna), nr 120 (?) ż, nr 122 – Brunszpan (sklep, ż.), Zeman (ż, mąszyn. PKP), nr 124 – Koszil (ż. fryzjer), [bez numeru] kamienice PKP. *[z boku strony]* Czartoryski, Tylko, Konemowski, Baraniecki, Popiel (?),

27. Kopyczyńska (od Ujejskiego)

[brak adresów z tej ulicy, pod nią zapisano cd. Kolejowej].

28. Korola (boczna Ujejskiego)[Karola?]

[lewa kolumna] ż. (dużo dzieci), Reichowie, ż, Elsler Zb, Krukiewicz Roman, Uchacz (c. Maruśka), ż, lok. Drażniowski, Erlik (ż, burmistrz starego Czortkowa), Steć Furman [oddzielenie linią] Czaplinska, Kotliński, Czabojowska, Plecan (lok. Roger), Piotrowski Michał (szewc) [oddzielenie linią] ż (pracownik poczty, ogród

Trychmewicz, Chomski (robotnik), Piotrowski (szewc), Zdziejowski (bednarz), Adamski (ż. z ul. Szopena), Horodije (ż.), Koleśniak (2 s, 2 c.), Opacki (rolnik) [*prawa kolumna*] Syndykat Rolniczy, Mirus, Plecan, Kasjan, Mudry (s. Sławek), Sokalska, Moroz Antoni (szewc), Moroz Leon (PKP), Szandała, Żurowska Antonina (stolarz), ogród Trychniewiczów, Unioski, Trychniewicz Andrzej i Eu-frozyma [razem z] Świątkowscy Władysław i Natalia, Lisikiewicz, Balicka – Kurij [razem z] Barańskie.

29. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Koszarowa]

30. Kościuszki (między Grunwaldzką a Mickiewicza)

[*parzyste*] Zacisze – Scholzowie, nr 4 – Kuta (kupiec), nr 6 – Cinkowicz Władysław (prokurator), [bez numeru] Łukasiewicz Julian (ojciec Hipolit mieszkał ul. Szpitalna). [*prawa kolumna, nieparzyste?*] Krzaklewscy.

31. Krańcowa (za Hajcem)

[*lewa kolumna*] Młyn, Elberger, ? (s. Kazik, córka Maria), Kopnek, Kolin (3 s.), Jękner (PKP), Żeromski (2 c., 1 s.), Kulczycki, Matwiewicz, Jackowski (2 s.), Skoreńko, Herman, Kominowski, Świerkowski. [*prawa kolumna*] Bocianowski (3 s.) Kulczycki (s. Edward, c. Leonia), Kulczycki (3 s.), Mielnicki (prac. Sądu), Czuczuk, Skotnicki, Proćkow, ? (s. Rudek), ?, Tryliński (s. Władysław), Protamina (dwie wdowy), Kubasikowa, Hoffman (PKP, s. Tadeusz, c. Wiola), Siemiginiowski (PKP, syn p. Zajączkowskiej).

32. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Krawiecka]

33. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Krótka]

34. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Łozowa lub Łazienna]

35. Majowa (boczna Ujejskiego)

[*nieparzyste s.1*] nr 1- Sommerowie, nr 3 – Halpernowie, nr 5 – Federowie, nr 7 - Axelradowie (Schnetlikowie), nr 9 – Kozakowie, Bruckner (c. i ż. Teodora Opackiego), nr 11 – Sokolscy (ost. [?]) Helena żona Dominika), nr 13 – Witwiccy, nr 15 – Łazarukowie, nr 17 – Korolowie (Semko, Poraska), nr 17a – Diaczyszyn (kuźnia), nr 19 – Dereniowie, Makaronowicz, nr 21 – Ostrowscy, nr 23 – Monczakowscy, [br. numeru] Jachinicy (róg Majowej i Grondziewicza), nr 25 – Hanczaruk Dionizy (taxi). [*parzyste s.1*] nr 2 –

Bruckner, nr 4 – Sternbergowie, nr 6 – Bubłyk, nr 8 – Czajkowski Stanisław, nr 10 – Opacki Wasyl (syn Teodora), nr 12a – Opacki Teodor (lok. Obłuduowie), nr 12 – Opacki Teodor, nr 14 – Muzyczka Andrzej, nr 16 – Muzyczka Pantaleon (Pańko), nr 18 – Willa „Filipina” Traczewskich, nr 20 – Willa Stanisława Światkowskiego z Wygnanki Dolnej, nr 22 Gajewski (zięć Korolów), nr 24 [brak], nr 26 Drozdowski Stanisław (c. Elżbieta, s. Czesław – Jelenia Góra), nr 28 [brak], nr 30 – Kotliński (pracownik magistratu). *[druga stro-
na, parzyste]* nr 32 – Kobyłański potem Brandlerowie, nr 34 – Lichwiarska Teresa z dziećmi, nr 36 - Kołodniuk ?, nr 38 – Jachniccy, nr 40 – Fedorczyk Dymitr, nr 42 – Szydłowsky, nr 44 – Tessarski (poczta), nr 46 – Matwijewicz Szczepan, nr 48 – Nahirniakowie, nr 50 – Kaniowscy – Szarum, nr 52 – Wojciechowski (urz. Sądu), nr 54 - Czajkowski Antoni (zw. [?] Pobożny), nr 56 – Jachnicki (zięć Borsów), nr 58 – Borsowie, nr 64 – Gajewski Stanisław (taxi), [br. numerów] Serwas, Horboni, Kotowicz (Franciszek – nauczyciel, c. Halina, s. Zbigniew).

36. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Monastyrska]

37. Mickiewicza

[nieparzyste] nr 1 – Konwent Dominikanów, [br. numerów] Fränkel (sklep), Narodnyj Dom, [oddzielenie linią], dr Hrobaczewski (adwokat), nr 13 – Zeller Mayer Juliusz, nr 15 – Rosenkranz Abraham, nr 19 – dr Karpf Michał (kancelaria), nr 25 - dr Granicki Jakób, nr 31 – Merkel Zygmunt, nr 37 – inż. Miehlér Józef (biuro, mierniczy przysięgli), [bez numerów] Koper, Weissmann (restauracja), Seminarium Żeńskie, Popiel (malarz, róg Klasztornej). *[parzyste]* nr 2 – hotel Katz, Rozenkranz (zegarmistrz), Kimelman (fryzjer), nr 4 – Blimcia, nr 6 – Schoher (bławatny), nr 10 – Bank Zaliczkowy, nr 12 – Petrycki (foto), nr 20 – Senecki Władysław, [bez numeru] Gleiss (fryzjer), nr 26 – dr. Feldman (adwokat), nr 28 – dr Albin, nr 30 – Krell (meble), nr 34 – poczta, nr 36 – Malowscy, [bez numeru] Starostwo, Sąd, nr 40 – dr Fuchs Maurycy, nr 46 – Mischrager Izidor [razem z], mjr Skrywacz Wincenty i dr Lachowicz.

38. Młynarska (boczna Podolskiej)

[*lewa kolumna*] Piklikowie (s. Zygmunt, s. Władysław – oficer WP, s. Kazimierz), Zaznalakowie, Krusznicy Karol i Franciszka (nr 7 – ob. Wrocław) [*prawa kolumna*] młyn, Soś (rolnik), Wasylszyn (urzędnik).

39. Nadrzeczna (między Kolejową a Stacyjną)

[*lewa kolumna 1 s.*] Erdstein (wytw. kapeluszy), Zaworski (doz. więzienny) [razem z] Kaznowski (podoficer KOP, c. Kazimiera ? Anna), Kostkiewicz (ślusarz), Bojczuk (lok. ż), Gardzielik (s. Wacław), Bednarski (rzeźnik, c. Zofia żona plutonowego KOP Rosłanowskiego?), Krzyżanowski (restaurator, c. Stanisława Argasińska – akuszerka – mąż Ub. Społ.), Ogród Zgodów, Finkelman (handl. drewna), Świątkowski Julian (murarz, s. Józef, s. Jakób), Borowski (szewc, s. Adam 606 [szkoła?], c. Lila, c. Waleria, lok. Kazanowski, Czajkowski (malarz, s. Hieronim), Walek (budowniczy, s. Władysław, s. Tadeusz, c. Genowefa, l. Kotowicz), Bednarski Roman (PKP, c. Antonina – Polanica, c. Klaudia), Turzyn (rolnik), Skoryk (PKP, 2 s.), Osiecki (PKP, Tarnowskie Góry, s. Józef), ż. Kapiciak – urz. pocztowy. [*prawa kolumna 1 s.*] Czosyk (s. Ludwik, s.), Modrzejewicz, Nadler (stolarz, 2 s.), Rechter, Waldman (stolarz), Bruckner (PKP, Tadeusz – Anglia), ogród Osieckich, Harasymczuk, Kałuski (prac. Magistratu) [razem z] Zdziejowski (masarz), ogród Osiadacza, Szwarz Symach, Mroczo (PKP, Zbigniew, Henryk, Stanisław, Tadeusz –LOT), Danyluk (PKP), Oleksiewicz (szewc), Skotnicki (PKP, s, c, c.), Dzyganowicz, Jabłoński (?PKP), Kozłowski (?PKP) Kotowicz (PKP, s. Henryk, s. Zbigniew), Fedorowicz Ksenia, Kondukt Zbigniew, Sochaccy (kilka osób), dom Eckertów (Królicki, Antulska, Woźniak – pod.[?] KOP). [*lewa kolumna, 2 s.*] Miziurski (palacz PKP), Plecan [razem z] Pokliński Mikołaj (PKP), Zalewski Stanisław (masarz, l. Werchowicki Tadeusz, s. Jacek i c. Barbara), Osiadacz Michał (urz. skarbowy), Schonhofer Józef (tkacz), Schodnicki Władysław (2 c.) Gross (mleczarz) [razem z] Buck (strażnik), Dorożyński (?), Sypniewicz (stolarz), Jarema (PKP „Hariga” [?] [razem z] Majer (urzędnik), Bendera (brat i siostra), Świątalscy, Stojanowski (s. stolarz), Stojanowski (stolarz), Jabłoński (murarz), Wicherek, nr 62 – Dżuss (PKP), Dubinski (PKP), nr

64 – Zawadzki, Wespiańska, nr 66 – Gibczyński (PKP), Myszkowska (wdowa, PKP), nr 68 – Wilk Roman, Plecan Kazimierz, nr 70 – Skoczyński Franciszek (l. Celińska z córką) [bez numerów] Kałuża PKP, Turski (dzierżawca stawów rybnych), *[dopisek na boku strony]* Mielńska (zięć Żywnia – szewc, lok. Hawryluk), budowa (Harasywoczuka?), Stein (PKP, lok. Szneider PKP), Sawaryn (murarz) [razem z] Wołkowicz [odstęp] Krzyszkowski (PKP), Petryka (PKP, zięć Czapański – dozorca więz.), Śliwiański (PKP), [odstęp] Sójka (szewc), Filipowicz (PKP), Szwarz Józef (PKP), Uniowski (PKP, zginął trag. 1941), Kołaczkowski ?, [odstęp] Domański Franciszek, Wyśmienita Józefa, Lewicki (kupiec, lok. Jędryś), Uniowski Izidor (lok. Passakas), Zgórkowska Janina, Rosłanowska Albina (wdowa PKP), Kołakowska lub Kółkowska Janina (wdowa PKP).

40. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Nadbrzeżna]

41. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Nieregularna]

42. Nossa (między Sokoła a Kolejową)

[prawa kolumna] Taler (skup jaj), Fischbach (piekarz), Tusmann (stolarz).

43. Nowa (między Mickiewicza a Szpitalną)

[lewa kolumna] Rokach Jakub, Drukarnia, Steckel Józef, Rysiakiwicz (budowniczy), dr Reichstein Mojżesz (adwokat), Glodt, Kondyjowski Wilhelm, dr Axelrad (lekarz). *[prawa kolumna]* Sommerstein Dawid (prof. gimn.), Jednak Antoni (sędzia), Gruszecki (urząd pocztowy, s. prac. budowy w Krakowie), Draniewicz (dozorca więzienny).

44. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Nowa Boczna lub ul. Ogrodowa]

45. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Pierackiego daw. Parkowa]

46. Piłsudskiego (Zielona) (między Sadowskiego a Mickiewicza)

[nieparzyste] nr 1 – Kessler Wolf (lok. Buck Izaak, Gargliński), [br. numeru] Grzybowski Ludwik (adwokat), nr 5-7 – Krusek Leokadia, nr 9 – Mittelmann (fryzjer), nr 11 Zdziejowski Maciej (s. Marian – poległ pod Tobrukiem?, wnuk Roman (Jawor), [br. numeru] Furmańczyk – rolnik, nr 13 – willa Paleka, nr 15 – Kruh Samuel (lok.

Jakubowski – listonosz, lok. Konigsberg – nauczyciel), nr 19 – Rysiakiewicz – budowniczy, nr 21 – Żydowski Dom Starców, nr 23 – Stetlner Kazimierz (s. Jan, s. Adam, c. Ewa) [oddzielone linią] Dobrowolski, Sernecki, Małychcki, Domaralscy. *[parzyste]* nr 22-24 – Bandura Władysław (szewc, lok. dr Król), nr 20 – Sozański Jan [razem z] Winiarskie [oraz] Złoczańscy A. i E., nr 18 – Podgórski Stefan (woźnica), [bez numerów] Jan, Friedman, Jaworski, ż. Freidman, Rozenkranz (lok. Wyrwalscy, lok. Knapp), Radziejowski (lok. Baur [?]), Złoczański Stanisław, Myś tęgawy z psem [?], Błaszczuk (kapelmistrz KOP), ż. (kupiec bławatny), Okoń (kierownik szkoły), kupiec bławatny, Dolinski.

47. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Podgórną]

48. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Podleśną]

49. Podolska (między Ujejskiego a Sowińskiego)

[lewa kolumna] Zazulak (rolnik, lok. Poche – dentysta), Pawlikowski (c. Helena Kanfentowa ż. podoficera KOP), Treisler (ż), Preisinger (kował), Kuś Wanda (krawcowa), ż., Parnes (kilka córek), Pawlik Apolonia (v. Cmochowa, w Warszawie[?]), Bubłyk Grzegorz (c. Olga Niziliska, lok. Srebraniak – rzeźnik, s. Tadeusz), [oddzielenie linią] dr Krzeh (ż, duży dom), Nieczajewska (kucharka), ż, Buczaczer (ż., muzyk) *[prawa kolumna]* [naprzeciw Bubłyka] Waydowie.

50. Podzwonna (między Stromą a Zamkową)

[lewa kolumna] cerkiew greckokatolicka *[prawa kolumna]* ż. – sklep, ż, ż, Rudawscy, kamienica, ż, ż, sklep, bursa (przy ul. Stromej)

51. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Polna lub Potockiego]

52. Przejazdowa (między Kolejową a Średnią)

[lewa kolumna] Stankiewicz, Stańko, Huńka, Mimochód (rolnik), Jaworski (róg ulicy), Bobyk (szewc), *[prawa kolumna]* Kałuski Bazyli, Binkowski (lok. Noch PP), Dymitrak (kręgielnia, zięć Zaciążek), Drażmowski Grzegorz (PKP).

53. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Regularna lub Rolna]

54. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Ruchliwą]

55. Rynek

[*nieparzyste*] nr 1 – Doboszyński Zygmunt (księgowy), [br. numeru] Buck Izaak (radca), nr 3 – Związek Kredytowy, nr 11a – Weisman Arnold, nr 13 – Hotel Bristol, nr 47 – Margulier, [br. numeru] Korpff „Okocim”. [*parzyste*] Wyrnalski, nr 2 – Kukiewicz, [bez numerów] Łukasiewicz, Frachter (obuwie), Brenholz Salomea, Margules M. (księgarnia i drukarnia), Fuglewicz (restaur.), Kessler Wolf (sukno), nr 38 – Salinger Markus, nr 74 – Niedzielski, restauracja Podolska, nr 76 – Karpf Michał (adwokat).

56. Rzeźnicza

[*prawa kolumna*] Rosłanowski

57. Sadowskiego (boczna Ujejskiego)

[*lewa kolumna*] Plac, Krzyż pamiątkowy, Jakubowski (kował), Szostek, Czuchrowski, Cisorek, Sawiccy, Ślepko (lok. prof. Ogonowski), Szajowski, Sarnecki, Cependa, Dec, Radowiec, Wakaliski, Bielski, Jastrzębski, Kuć, Stec, Żmud-Duszeńka, tzw. „chatki”, Wasyliki. [*prawa kolumna*] dr Schoor (lekarz), Jakubowski (kamienica), Draniewicz, Kessler (róg Piłsudskiego), Plecan, Machowski, Grodowski, ż. Fil. [?], Liszewicz Wasyl (sklep), Grodzka Janina, Lisiewicz Pantaleon, Kresińscy, Zachembowie, Isakiewicz, Stelmarczyk, Kiciemowie, Zdziejowscy, Solotyńscy, Lityńscy, Orzechowie, ?, Korczyński, Wiśmiersey, Andrychowscy, Sorolej, Moroz (szewc).

[br. nr] Sobieskiego

[*na środku strony*] Zacharasiewicz (jadłodajnia), dr Rozenzweig (lekarz), Mariasz (owocarnia), Magistrat (nr 9).

58. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Sieniakowa]

59. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Składowa]

60. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Sokoła]

61. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Sowińskiego]

62. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Świetlna]

63. Stacyjna (boczna Kolejowej)

[*lewa kolumna*] Hreczuch (nr 1), Rakoczy, Pamułowa (c. Wanda), Zabołotna. [*prawa kolumna*] Elektrownia, Świątkowska Julia (nr 11, c. Helena, s. Ludwik), Uruski Zdzisław, Uruski Władysław (AK), Mądra, Celińscy, Kocowicz (stajnie).

64. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Stroma]

65. - [brak strony, prawdopodobnie ul. Strzelecka]

66. Szewska (boczna Mickiewicza)

[pusta - brak nazwisk]

67. Szkolna (boczna Podolskiej)

[*lewa kolumna*] Kocowicz (s., c. Zofia), Szapina Pesza, [*prawa kolumna*] ks. Rostkowicz, Rzepiela Franc. (nr 31), Pirog Teodor (budowniczy Sokoła).

68. Szopena (boczna Kolejowej)

[*lewa kolumna s. 1*] Szwarc, Szkoła powsz., Finkelman (skład drewna), Adamczuk (stelmach), ż (oczyszczający ścieki), nr 7 - Nowaczewska [razem z] Szenkarczuk, nr 9 – Sienkarczuk [razem z] Ornatowski, [bez numerów] Stasiński (emerytowany inżynier), Opacka (matka profesora), nr 21 – Siegel (zdun, s. Franciszek, s. Wilhelm, s. Zbigniew, c. Ludwika), [bez numerów] Sosiński (nauczyciel), Watros Johan (PKP), Rościcki, Babiuch, Zając (emeryt PKP), Drażnowski (murarz/malarz [nieczytelne]). [*prawa kolumna s.1*] Ostrowski (stolarz, zakład pogrzebowy), Frankll (ż.), Finkelman (skł. drewna), Banach Józef (nauczyciel, lok. Kolwiński – nauczyciel), Sawicka, Krawczuk (u. rolnik), Hena (wdowa z synem), Rosłanowski Bol. (s. Kazimierz, c. Danką), Turowski (maszynista PKP, 2 s.), Ciecierski, Furkał (s. Witold, s.), Wolski (KOP, c. Zuzanna, s. Józef, s. Witold), Budny (dozorca więzienia), Zrajczyk Stefan (nauczyciel), Lewandowska M. (nauczycielka), Matwijewicz (murarz), Świdorski, Mosur (stolarz), Krawczuk (PP, Sybir), Majkowski (PKP), Szkorbuł (PKP), Grochalski (PKP, s. Tosiek), ogród Adamskich, Adamczuk (rzeźnik). [*lewa kolumna s. 2*] Błyszczuk Katarzyna (nr 27, s. Kazimierz, s. Stanisław, c. Maria, c. Janina), Dawińska Filipina (wdowa po strażniku więziennym), Ślepko, Wincentowicz, Pytlowski (szewc), Szydłowski Włodzimierz (PKP), Franek (stolarz), Woszczyński Zygmunt (s., s.), Sawiccy (PKP), Nagrodzki (poborca podatkowy, c. Marcela), Ostrowski. [*prawa kolumna s. 2*] Fedorowicz (PKP), Drażnowski Michał (wozak, s. Daniel – zm. 1939, c. Franciszka), Jachnicki (c. Antonina, c. Helena), Sawicz (u., rolnik), Krawczuk (rzeźnik), Witwiuk Adam (na-

uczyciel, s. Rudolf) [razem z] Sawul, Drażniowski Andrzej (technik budowlany), Baczyński, Uszyj, Nagrodzki.

69. Szpitalna (między Klasztorną a Mickiewicza)

[*nieparzyste*] Kikielowie (emeryt PP), dr Winkler (s. Dzunek, c.) Koszałka (s. Tadeusz, s.), ż. Akselrad (lekarz), Grunsberg (kupiec), u., nr 7 - Łukasiewicz Hipolit, nr 13 - dr Finkelmann Syma, [bez numeru] Haffen (ż. Sybir), nr 19 – szpital, [bez numeru] - Kaczorowski, nr 21a – Kocowicz, nr 21b – inż. Mehler, nr 23 – Szwebel, nr 25 – Falae, nr 27 – Smoła. [*parzyste*] ż. Inspektorat, Getter (piekarz, lok. Horowitz), Akselrad, Duhl Feliks, Wiśniewski Józef, Szczepanowscy (3 c.), kamienice, Małecka, Moroz (PKP, lok. Mosoczy), Biłgoraj Jakub (skład jaj), Fedorowicz (akuszerka), Kacharowski, Borowicz, Werner [lok. Stępień oficer KOP, s. Zbigniew), Pertowski, Melnik (nr 36, PKP), Kolm, Polawski, Draniewicz, dr Rozenbluth [oddzielenie linii] dr Aksebrad, Nowicki Ksawery, Sokalska, Konrad (zdun), Wolański Ferdynand, Żmuda (s. Władysław),

70. Średnia (między Cmentarną i Stromą)

[*lewa kolumna*] Wojciechowskie (urzędy gminne), Krukiewicz (urzędnik), Iwasiów, Krukiewicz, Iwasiów, Chomontowska (urz. sądu), Wojewoda Karol (3 córki: Stanisława, Janina, Zdzisława, lok. Muszyński Sebastian s. Stanisław, c. Zofia, ż. Helena, s. Adam), Kasjan (pocztowiec), Szamrocki (PKP, c. Zofia naucz., s. Ludwik (oficer WP), Wigocki (lok. Bilicz, s. Zbigniew), Poleszczuk (akuszerka), Lusja Mazurkiewicz (uczenica), Zadoróżna (nauczycielka), Werbicki (PKP, córka zm. trag.), Halarewicz Antoni (c. Krystyna), Struk, Błaszczński (?, rolnik), Szydłowski Piotr (s. Antoni), Halarewicz (kier. pociągu, s. Wilhelm, c. Klaudia) [odstęp] morwa duża i dom, Struk, Harasimowicz, Korzeniowski (s. Adam). [*prawa kolumna – nieparzyste?*] nr 1 – Husak Antonina (rolnik, c. Leokadia, s. Romuald), nr 3 – Świdorski, Stojowski, nr 5 – ż. Link (kupiec, s. Chaśko), nr 7 – Kramer (lok. Stasym – szewc), [bez numerów] Bodnar z synami, Bebel Jan (maszynista PKP), Samira [?] – Szamocki Feliks, Baładuk, nr 17 – Katuski Bazyli, nr 19 – Staniewicz, [bez numerów] Szamocki (c. Antonina, c. Maria), kupiec,

budowa, Szykulscy (maszyn. PKP), Jarosławski (maszyn. PKP, c. Helena, s. Jan, lok. Feketa, c. Wanda), Krzyżanowska Wanda (USA), Gardulski (handlarz, lok. Pokryszko), Chmurowie (c. Maria, c. Urszula) Augenblich Tadeusz (PKP), Chomicka – Kubas, nr 35 – Grodzicki (c. Stanisława, s. Zbigniew). *[lewa kolumna 2 s.]* Pater (s. Józef, c. Maria), Żółtogłowy (rolnik, lok. Misciarnaczelnik PKP), Baczyński (rolnik), Hordij (PKP, s. Roman, s. Bohdan), Schmidt (szewc, żona nauczycielka), Jurkiewicz (2 c.), Harbowy Grzegorz (PKP, s. Józef, c., s.), Bilski, Piskiewicz (naprzeciw Halawy), Kaczorowska, Musztraga (PP, c. Wisia), Bazan (nr 64, PKP, c. i s. nauczyciele) Nowicka Józefa (wdowa po kowalu, lok. Werner PMS [?] c. Maria, s. Jerzy), Kuczma (maszynista PKP, elektryk, naprzeciw Szuba Władysław z córką Stefanią), Bielecki Tadeusz, Słobodzianek, Świątkowski Marian (kupiec), Socha *[prawa kolumna 2 s.]* Świątkowski Tadeusz (mechanik, s. Kazimierz, s. Marian, s. Tadeusz) Świątkowski Tadeusz (rolnik, c. Helena, c.), Kubas – Chomicka (2 domy, stary i nowy), Banach (lok. Hadaj), Holawer Maria, teść Banacha?, Górski (ogrodnik), Steiner (kier. młyna).

71. Targowa (boczna Sobieskiego)

[lewa kolumna] Piotrowski, Wolf (ż., Bohonos), Silberman, Piotrowski (szewc), Piotrowska Wanda, Lachowska (c. Bogusia – Kluczbork).

72. Ujejskiego

[lewa kolumna] most, kuźnia, Kucuj, Kohała, Jachnicki, Filipowicz (rzeźnik), Filipowicz, Buchsbaum, Buchsbaum (róg), Fränkel, Chomszojtycha, Krzaklewski, Szkoła Żeromskich, Gaura (kom. PP, s. Zbigniew, c. Maria) [oddzielenie linią] Synagoga, strażnica, kino „strzeleckie”, szkoła żydowska. *[prawa kolumna]* Szarfstein (fabryka mydła), Landau, Halpern, Głuch (?), Korol, Sommerman, Bruckner (rzeźnik), Sadau (szewc), Halber, Getter, Jędrzejowski, Sternberg (restaur.), Syndykat, Sternberg (cukiernia), Szwarz (lok. Wyrwalski), Reich (róg Korola), Birnbaum (adwokat), Rappaport, Doschott, PKU, Jakubowski, Frachter (kamienica), Fedorowicz, Paged, Landau (handlarz), Szarfstein (fabryka mydła).

73. Wierzbowa (boczna Sowińskiego)

[lewa kolumna] Michalski.

74. Wikłana

[pusta - brak nazwisk]

75. Wodna

[pusta - brak nazwisk]

76. Zalewskiego

[lewa kolumna] Bernat (PKP), [prawa kolumna] Batandnik, Diak, Kryczkowski (PKP, Tarnowskie Góry, lok. Tomaszewski – szewc, s. Mikołaj, c. Jadwiga).

77. Zamknięta

[lewa kolumna] Skoryk Rozalia, Trajner (kantor w synagodze), Kotowicz (nauczyciel), zięć Piroga?, Sternberg (restaur.), Jędrzejewski, Jalewski Marian [prawa kolumna] Wojtyńskie (PP, Sybir), Antończuk Anna, Nomaczyński (dyr. Izby Skarbowej), Langerman Michał (prac. Synagogi), Szwarc.

78. Zamkowa

[lewa kolumna] Paproczy, Kostka (córka), Szykulska, Czapliccy z dziećmi, Sokalski, Szydłowska z c. [razem z] Mazurowa, Prus, Czajkowski (2 s.), Słoniowscy (nr 37), Mroczkowsy, Dunia Tadeusz (urz. magistratu), Sawiccy (lok. Marcinków), Matwijewicz Mikołaj (nauczyciel, późniejszy generał LWP), Wasylka (szewc, s. Michał prac. Nar. Dium [?]), inż. Bałaniuk, Dawiskibowa. [prawa kolumna] Szkoła im. J. Sobieskiego, grunt, grunt, Sokalski (urzędnik, grunt), Dzionyk?, Szachtij (PKP), Nowicki (rolnik), Adamczuk Filipina (s. Zygmunt, s. Rudolf, s. Marian), Smorski (rozstrzelany przez Niemców), Baran (emeryt), Konopnicki (em. urzędnik Starostwa, c. Anna Konopka – PP), Drazmowski Paweł (u., emeryt, s. Łeśko, Dyżko (zm. przed 1939), c. Zofia), Opacki Józef i Helena [razem z] Jurasch (em. dyr. szkoły), Aniołek sierżant [zapisane pod ulicą Żytkową] Aniołek (s. Jerzy, s. Witold, s. Ryszard), Szydłowski (PKP, s. Władysław, Marian, Tadeusz (zaginął) z drug. małżeństwa Tadeusz Fedorczyk), Szandałowie, Żurakowie, Sitnikowie, Haczykowie.

79. Żytkowa

RESTAURACJA KOLEJOWA
otwarta przez całą noc.

poleca dla podróżnych herbatę i przekąski,
dla smakoszy znakomite piwo okocimskie.

DROGERJA
KAROL WYRWALSKI i Ska
CZORTKÓW, RYNEK 1

poleca: farby, lakiery, przybory myśliwskie, broń
amunicja, perfumerja, kosmetyka, oliwa, smary,
benzyna. Artykuły gumowe. — Ceny przystępne.

Igor Megger
Poznań

Burmistrzowie miasta Czortkowa

Dekretem cesarskim z dnia 12.8.1866 w mieście Czortków stworzono samorząd miejski.

1867 – 1870 Czekalski Leon (bądź Czekoński Ludwik) – I burmistrz od 1867. Powstaniec styczniowy¹.

1870 Schattauer Jan²

II 1870 - XII 1873 Doschot Alfred³ - ur. 1860 (?) zm. 1913 ziemianin.

1874 – Vacat (?)

1874/75 – 1877 dr Czackowski Antoni⁴

1878 – 1882 Rosenzweig Hersch⁵

1883 – Noss Ludwik – zm. 1913 we Lwowie. Aptekarz, działacz Towarzystwa Prywatnych Szkół Średnich, dyrektor Banku Zaliczkowego. Wielki dobroczyńca miasta, za jego drugiej, długiej, bo 15-letniej kadencji zbudowano sieć wodociągową (1904-05), wyremontowano bazar (1907), wybudowano elektrownię (1911). Funkcję pełnił do śmierci. Odznaczony orderem Franciszka Józefa. Po jego śmierci jedna z czortkowskich ulic otrzymała jego imię.

1884 – 1887 Kłodnicki Ferdynand⁶

1888 – 1913 Noss Ludwik (ponownie)

¹ Informacja z notatek p. Kotowicz. Szematyzmy nie wymieniają go (do 1869 nie wymieniają władz m. Czortkowa).

² Wg. szematyzmu za rok 1870, brak informacji w notatkach p. Kotowicz.

³ Wg. notatek p. Kotowicz, spisanych z oryginalnych protokołów posiedzeń z 1913 roku. Szematyzmy za lata 1871 i 1874 podają nazwisko Dochół Alfred, lecz możliwe, że jest to omyłka pisarska, natomiast za lata 1872 i 1873 nie podają nikogo na stanowisku burmistrza.

^{4,5,6} Wg szematyzmów, brak informacji w notatkach p. Kotowicz.

13 X 1913 – 1915 Modler (Mosler) Izaak – Żyd, adwokat, zamordowany przez Niemców.

1915 – 1917 Dudrowicz Eustachy – Polak, narzucony przez okupacyjne władze rosyjskie jako komisarz rządowy miasta.

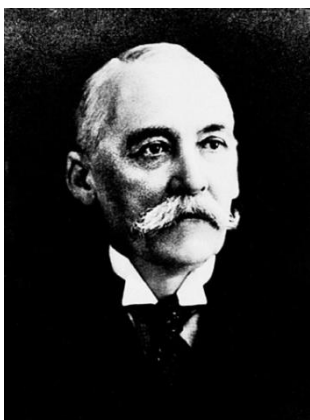
?- **27 VII 1919** Binduchowski Leopold⁷

8 VIII – 8 IX 1919 Danysz Nikifor – ur. 1877 Ilińce zm. 1954 USA. Ukraińiec, nauczyciel ukraińskiego Gimnazjum. Narzucony przez władze ukraińskie komisarz rządowy⁸.

8 IX 1919 – 1922 Krukiewicz Bronisław – inspektor szkolny, komisarz rządowy miasta z ramienia władz polskich, potem radny miejski.

1922 – 1924 Jakubowski Józef – zm. 1924 r., przedsiębiorca budowy kanałów. Komisarz rządowy z ramienia władz miejskich, funkcję pełnił do swej śmierci.

1924 – V 1926 Issakiewicz Józef – zm. 1959 r. we Wrocławiu. Sędzia, naczelnik sądu grodzkiego. Komisarz rządowy z ramienia władz polskich, przedtem radny. Przewodniczący Rady Szkolnej Miejskowej. Ojciec Marii Issakiewicz-Hodoly.

V 1926 – I 1939⁹ Michałowski Stanisław – ur. 1878 r., zm. 1941(?), notariusz, w pierw komisarz rządowy (1926-30) następnie burmistrz miasta. Według jemu współczesnych był on bardzo dobrym gospodarzem miasta. Za jego rządów zbudowano nowy ratusz (1932), do którego ufundował obrazy. Jego staraniem założono park miejski oraz zatrudniono ogrodnika miejskiego. Ufundował Dom Starców w podczortkowskim Berdo.

⁷ Wg notatek p. Kotowicz funkcję pełnił od 27.7.19 jednak jest to prawdopodobnie pomyłka, funkcję tę mógł pełnić do tej daty.

⁸ Współautor listy polskich nauczycieli ze Stanisławowa, która po przekazaniu Gestapo służyła do aresztowań i zamordowania około 250 osób z polskiej inteligencji Stanisławowa w Czarnym Lesie w 1941 r.

⁹ Niektóre źródła, np. Wikipedia, błędnie podają do 1937 r.

Członek pilsudczykowskiej partii BBWR, jednak nigdy z tym się nie obnosił, osoba bardzo skromna. Aresztowany w grudniu 1939, wywieziony do więzienia w Tarnopolu, następnie do Charkowa, gdzie zmarł prawdopodobnie jeszcze przed wkroczeniem Niemców.

II 1939 – 17 IX 1939 dr Lachowicz Wojciech – ur. 1889 r. zm. 1 IX 1943, lekarz, senator RP w latach 1938-39. W 1941 roku uratował z transportu do obozu węgierskiego Żyda dr. Josipovitza wraz z rodziną (rodzina ta wojnę przeżyła). Dr Lachowicz zginął zwabiony podstępnie w nocy, rzekomo do chorego. Prawdopodobnie zamordowany przez UPA. Pośmiertnie otrzymał tytuł „Sprawiedliwy Wśród Narodów

Świata”.

1939 – 1941? Lewicki L.I. – Ukrainiec, jako przewodniczący komitetu miejskiego.

I 1942 – ? Haas Julius jako główny komisarz miejski

VII 1942 – 1943? dr Roslak Michaił (Michael) jako burmistrz

1943 – ? dr Snihurowicz (Ukrainiec) jako burmistrz

Opracowano na podstawie:

Hodoly Maria, *Wspomnienia o Ojcach*, Głosy Podolan nr 46, 2001

Kotowicz Irena, *Burmistrze Czortkowa*, maszynopis, w zb. autora

Kotowicz Irena, *Notatki z protokołów posiedzeń miejskiej rady Czortkowa*, maszynopis w zb. autora

NN, *Imieniny Marszałka Piłsudskiego w Czortkowie*, maszynopis w zb. autora

*Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem
Krakowskim, lata 1867-1914*¹⁰

Ściślak Marek, *Czortków 1522-1945*, Wrocław 1993

Źródła internetowe: Wikipedia (wersja ukraińska), strona polskiego
Senatu

*Zofia Schäferacker
Anglia*

Czortkowski walc

*Nasz czortkowski,
nasz jedyny walczyk,
wciąż wiruje nam we śnie
i uśmiecha się we mgle.*

*Nasz czortkowski –
nasz jedyny walczyk
woła nas, czaruje nas
i serca nasze rwie.*

*On wspomina naszą młodość
poryw naszych serc –
On oddaje nam swą czułość
miłość, żar i śpiew.*

*On wciąż czeka tam,
u czortkowskich bram,
tańczy sobie sam,*

¹⁰ Szematyzm - austriacki rocznik wydawany w latach 1782–1914 w języku niemieckim, a od roku 1870 również w języku polskim, zawierający schemat organizacyjny władz administracyjnych określonego regionu lub państwa. Szematyzmy galicyjskie zawierały spisy nazwisk urzędników zatrudnionych w poszczególnych instytucjach c.k. administracji, zarówno autonomicznej jak i państwowej. Szematyzmy podają także wykazy nauczycieli, lekarzy, inżynierów, adwokatów oraz innych prawników pracujących na terenie Galicji.

a ja mu tę melodię gram
a w tym tańcu drga
radość, życie – szkoła trwa.

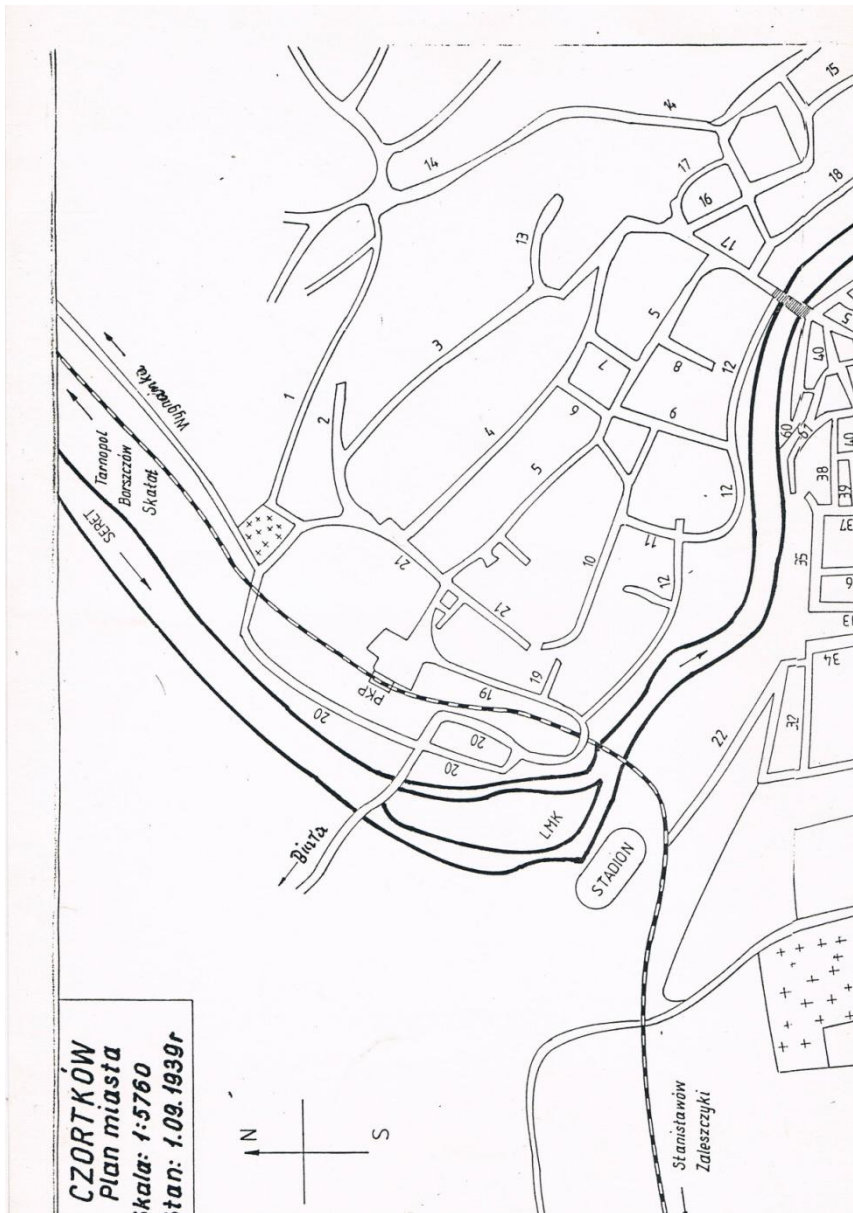
Ten czortkowski,
ten jedyny walczyk –
niech nas kocha i utula
do ostatnich dni.

Ten jedyny nasz –
ten wyśniony...
Niech nas wiedzie, opromienia
nasz czortkowski walc –
nasz walc.

Czortkowski' walc

ten jedyny nasz –
ten wyśniony...
Niech nas wiedzie, opromienia
nasz czortkowski walc –
nasz walc.

Z. Sch.

10. 0. 17

Igor Megger

Poznań

Ulice miasta Czortkowa

Niniejszy spis został opracowany na bazie mapy znalezionej w „archiwum” ś.p. Ireny Kotowicz. Liczba porządkowa odnosi się do liczby na planie. Dane dot. nazw współczesnych opracowałem na podstawie zdjęć satelitarnych i planów współczesnego Czortkowa.

Uwagi:

- 1) *brak ulicy* oznacza, że ulica ta obecnie nie istnieje.
- 2) *???* oznacza, że ulica istnieje, ale nazwa obecna nie została odczytana lub nie jest nadana.
- 3) 72-75 wymienione w spisie, ale brak odwzorowania na mapie.
- 4) XX – ulice na Wygnance niewymienione na planie, znajdują się u wylotu ul. Cmentarnej (Strzelców Siczowych), prócz ul. Widok, która była przedłużeniem ul. Koszarowej.
- 5) Fragment obecnej ul. Łesi Ukrainki krótko przed 1939 r. nazwany został ul. Kasy Chorych – brak odwzorowania na planie.
- 6) W spisie i na planie brak także pojawiających się w źródłach ulic, o których nie wiem, gdzie się znajdowały: Bulwarowa, Bursacka, Brzegowa, Główna, Graniczna, Łozowa, Monastyrska, Nowa Boczna, Regularna, Stroma, Sieniakowa, Świetlna, Wikłana i Tatarska.

Lp.	Nazwa do 1939	Nazwa obecnie	Tłum. na j. polski
1	Cmentarna	Січових Стрільців	Siczowych Strzelców
2	Ukośna	Підгірна	Podgórna
3	Browarna	Броварова	Browarna
4	Średnia	Середня	Średnia
5	Kolejowa	Залізнична	Kolejowa
6	Przejazdowa	???	???
7	Zaleskiego ¹¹	???	???
8	Jasna	Ясна	Jasna

¹¹ Filip Zaleski – wielki polski patriota, w drugiej połowie XIX był starostą czortkowskim.

9	Kablowa	Рубчакової	Kateryny Rubczakowej ¹²
10	Czartkowskie-go ¹³	Чортківська	Czortkowska
11	Cicha	???	???
12	Nadrzeczna	Надрічна	Nadrzeczna
13	Podgórna	???	???
14	Koszarowa	Вигнанська	Wyganka
15	Zamkowa	Замкова	Zamkowa
16	Podzwonna	Церковна	Cerkiewna ¹⁴
17	Stroma	Теліги	Ołeny Telihy ¹⁵
18	Szopena	Шопена	Szopena
19	Stacyjna	Вокзальна	Stacyjna
20	Krańcowa	???	???
21	Św. Jana ¹⁶	Білецька	Bilecka ¹⁷
22	Saperska	brak ulicy	brak ulicy
23	Mickiewicza	Степана Бандери	Stepana Bandery
24	Klasztorna	Монастирська	Klasztorna
25	Szpitalna	Пігута	Dmytra Pihuta ¹⁸
26	Nowa	Маньовського/ Сліпого	Ostapa Manowski ¹⁹ Josyfa Slipoho ²⁰
27	Boczna	Синенького	Petro Syneńkiego ²¹

¹² Kateryna Rubczakowa 1881-1919 – urodzona w Czortkowie śpiewaczka ukraińska.

¹³ Jerzy Czartkowski – założyciel (1522) i pierwszy właściciel Czortkowa.

¹⁴ Obecnie nazwa ulicy ta sama (powtórzona) w Czortkowie jak i na Wygnance.

¹⁵ Ołena Teliha 1906-1942 – ukraińska poetka i krytyk literacki.

¹⁶ Nazwano ją na cześć św. Jana już w 1783 r. dla uczczenia starszego brata właściciela miasta H. Sadowskiego.

¹⁷ Jedyne przypadek, kiedy to nie udało mi się ustalić polskiego tłumaczenia.

¹⁸ Dmytro Pihuta 1872-1947 – zmarły w Czortkowie ukraiński nauczyciel.

¹⁹ Ostap Manowski 1892-1958 – ukraiński nauczyciel szkół czortkowskich.

²⁰ Josyf Slipoj 1892-1984 – unicki arcybiskup Lwowa, kardynał.

²¹ Petro Syneńkij 1901-1984 – urodzony w Czortkowie ukraiński chirurg.

28	Sadowskiego ²²	Незалежності	Niezależności
29	Piłsudskiego daw. Zielona	Зелена	Zielona
30	Focha ²³ d. Słoneczna	Сонячна	Słoneczna
31	Pierackiego d. Parkowa	Лепкого	Bohdana Łepkiego ²⁴
32	Dreszera d. Trybunalska	Українки	Łesi Ukrainki ²⁵
33	Kościuszki	Росляка	Michaiła Rosłaka ²⁶
34	Trybunalska	Українки	Łesi Ukrainki
35	Grunwaldzka	Росляка	Michaiła Rosłaka
36	Jagiellońska	Горбачевського	Antoniego Horba- czewskiego ²⁷
37	Sokoła	Росляка	Michaiła Rosłaka
38	Głęboka	Глибока	Głęboka
39	Strzelecka	brak ulicy	brak ulicy
40	Nossa ²⁸	Носса	Ludwika Nossa
41	Dominikańska	brak ulicy?	brak ulicy?
42	Szewska	Мельника	Andrija Melnyka ²⁹
43	Cerkiewna	Церковна	Cerkiewna
44	Golskiego ³⁰	Карабіневича	Panasa Karabine-

²² Hieronim Sadowski 1772-1861 – ostatni właściciel Czortkowa, przekazał cały swój majątek ubogim.

²³ Ferdynand Foch 1851-1929 – Marszałek Francji i Polski, wielki przyjaciel Polski i Polaków.

²⁴ Bohdan Łepki 1872-1941- ukraiński literat, senator RP.

²⁵ ŁesiaUkrainka 1871-1913 - ukraińska poetka.

²⁶ Michaił Roslak 1896-1966 – Ukrainiec, burmistrz miasta Czortkowa w latach 1941-1943(?).

²⁷ Antoni Horbaczewski 1856-1944 - ukraiński działacz polityczny, senator RP.

²⁸ Ludwik Noss 1848-1913, Polak, wieloletni burmistrz miasta, wielce zasłużony dla miasta.

²⁹ Andrij Melnyk 1880-1964 - ukraiński działacz polityczny, przewodniczący odłamu OUN-M.

³⁰ Golscy byli właścicielami Czortkowa w XVII w.

			wicza ³¹
45	Sobieskiego	Шевченка	Tarasa Szewczenki
46	Rzeźnicza	Гончара	Ołesia Honczara ³²
47	Targowa	Гоголь	Ostapa Hohola ³³
48	Gwarna	Гончара	Ołesia Honczara
49	Szkolna	Юрчинських /Шкільна /Хичія	Jurczyńskich ³⁴ /Szkolna /Iwana Chiczyja ³⁵
50	Głucha	Глуха	Głucha
51	Młynarska	Млинарська	Młynarska
52	Podolska	Подільська	Podolska
53	Ujejskiego	Шевченка	Tarasa Szewczenki
54	Korola/Karola ³⁶	Галицька	Galicyska
55	Zamknięta	brak ulicy	brak ulicy
56	Gronziewicz ³⁷	Грушевського	Mychajły Hruszewskiego ³⁸
57	Majowa	Хмельницького	Bohdana Chmiel- nickiego
58	Sowińskiego	Млинарська	Młynarska
59	Wierzbowa	Вербова	Wierzbowa
60	Bulwarowa	brak ulicy	brak ulicy
61	Nadbrzeżna	Kortka	Krótko
62	Krótko	Kortka	Krótko

³¹ Panas Karabiniewicz 1897-1964 – zmarły w Czortkowie ukraiński aktor i reżyser.

³² Ołes Honczar 1918-1995 - ukraiński pisarz i działacz polityczny.

³³ Ostap Hohol pocz. XVII-1679 – kozak, hetman prawobrzeżnej Ukrainy.

³⁴ Ostap Jurczyński 1871-1943 – ukraiński prawnik, współzałożyciel ukraińskiego gimnazjum w Czortkowie. Jego trzy córki i syn byli członkami OUN(syn Jurij był przywódcą na powiat). Pod Czortkowem znajduje się wzniesienie ich imienia.

³⁵ Iwan Chiczyj 1889-1958 – ukraiński prawnik urodzony w Czortkowie.

³⁶ Występuje w dwóch wersjach, prawdopodobnie od następcy tronu Austro-Węgier i ich ostatniego cesarza Karola.

³⁷ Zygmunt Gronziewicz – pierwszy polski starosta czortkowski po odzyskaniu niepodległości w 1918 r.

³⁸ Mychajło Hruszewski 1866-1934 – ukraiński historyk i polityk.

63	Składowa	brak ulicy	brak ulicy
64	Potockiego ³⁹	Мельника	Andrija Melnyka
65	Krawiecka	???	???
66	Apteczna	Аптечна	Apteczna
67	Nieregularna	brak ulicy	brak ulicy
68	Łazienna	brak ulicy	brak ulicy
69	Wodna	Водна	Wodna
70	Kopyczyńska	Копичинецька	Kopyczyńska
71	Rynek	Ринок	Rynek
72	Podleśna		
73	Ruchliwa		
74	Strzelnicza		
75	Ogrodowa		
xx	Jaskółcza	Телевізійна / Молодіжна	Telewizyjna / Młodzieżowa
xx	Drzymały	Телевізійна / Молодіжна	Telewizyjna / Młodzieżowa
xx	Wiszniowa	Вільшана	Wilszana
xx	Polna	Польова	Polna
xx	Widok	brak ulicy?	brak ulicy?

Altea Milada Leszczyńska
Blachownia

Moje czortkowskie korzenie

Najstarsze ślady mojej rodziny, na jakie udało mi się natrafić, sięgają XVIII w. – Aleksander de Czerczowicz Ilnicki herbu Sas poślubił Mariannę Humińską, z którą miał córkę Annę i syna Jakuba. Jakub w 1813 roku ożenił się w Salówce z Elżbietą Marianną Czajkowską, córką Michała i Rosalii Lentnovej. Mieli sied-

³⁹ Ród Potockich był właścicielami miasta od połowy XVII do końca XVIII wieku.

mioro dzieci: Mikołaja, Rozalię, Antoniego, Teresę, Józefę, mojego praprapradziadka Michała (ur. 1830) i Petronellę. Michał de Czerchowicz Ilnicki herbu Sas poślubił w 1856 roku w Starym Czortkowie Karolinę Szczęsnowicz, z którą doczekali się ośmiorga dzieci: Józefa, Franciszki, podpułkownika Mikołaja de Czerchowicz Sas Ilnickiego (ur. 1864, Czortków – zm. 1928, Białobożnica), mojej praprababci Marianny (ur. 10 września 1867, Czortków – zm. ok. 1931/1932, Czortków), Teofila, Anieli, Władysława i Anny. Moja praprababcia Marianna de Czerchowicz Ilnicka herbu Sas była właścicielką majątków ziemskich w Górnej Wygnance i w Sieniakowie, 18 kwietnia 1893 roku poślubiła Włodzimierza Drozdowskiego herbu Jastrzębiec, z którym miała prawdopodobnie ośmiorgo dzieci: moją prababcie Miladę Janinę (ur. 26 czerwca 1894, Probużna – zm. 13 marca 1977, Częstochowa), Romualda Olega (o którym więcej jeszcze napiszę, jako że zapisał się na kartach historii Polski), Longina Mieczysława, Romanę Klaudię, bliźniaczki Wilhelminę i Stefanię (Stefania zmarła w trzy miesiące po urodzeniu, co stało się

z Wilhelminą – nie wiadomo), Zenona, Stanisława Bohdana i prawdopodobnie Gienka (możliwe, że ten ostatni zmarł w dzieciństwie). Mąż Marianny, mój prapradziadek – Włodzimierz Drozdowski (ur. 5 lipca 1861, Iławcze) – pracował jako urzędnik skarbowy, miał po matce Cyryli Romanowiczównie rosyjskie pochodzenie (Cyryla była spokrewniona z rodziną Romanowów, jej ojciec Feliks, zmienił nazwisko z Romanow na Romanowicz z obawy przed bolszewikami) i był wyznania greckokatolickiego. Po śmierci Marianny ożenił się powtórnie i doczekał jeszcze dwóch synów. Najstarsza córka Włodzimierza, moja prababcia Milada, miała 44 lata, gdy urodził się jej najmłodszy przyrodni brat.

Urzędnicy czortkowskiego magistratu – pradziadek autorki - Alfred Zajączkowski - u góry po prawej

Moja prababcia Milada Drozdowska ukończyła Seminarium Nauczycielskie w Czortkowie i aż do emerytury pracowała jako nauczycielka w Szkole Powszechnej, najpierw w Czortkowie a po

ekspatriacji w Częstochowie. Od swego rodzeństwa wykupiła majątki po matce w Górnej Wygnance i w Sieniakowie, stając się ich jedyną właścicielką. 26 lutego 1922 wyszła za mąż w Czortkowie za Alfreda Antoniego Zajączkowskiego. Mój pradziadek Alfred Antoni Zajączkowski (ur. 24 lutego 1893, Toste – zm. 5 maja 1967, Częstochowa) w latach 1917-1919 studiował prawo na Uniwersytecie we Lwowie. W 1920 rozpoczął pracę w Głównej Komendzie Transportu Wojskowego we Lwowie, następnie pracował na stanowisku dyżurnego ruchu w Stanisławowie, a później aż do ekspatriacji był starszym asesorem Kolei w Czortkowie. Był również urzędnikiem Magistratu w Czortkowie. Po ekspatriacji pracował aż do emerytury jako kierownik działu handlowego PKP. Na emeryturę przeszedł w 1957 roku. Milada i Alfred mieli tylko jedno dziecko – moją babcię Alinę „Lillę” Kazimierę (ur. 3 sierpnia 1925, Czortków – zm. 28 kwietnia 2021, Błachownia). Moja babcia dopiero po wojnie ukończyła Akademię Muzyczną we Wrocławiu i została pianistką i nauczycielką w Szkole Muzycznej. Jeszcze w Czortkowie poznała mojego dziadka – Zdzisława Jakuba Stanisława Picia (ur. 7 stycznia 1912, Borynia – zm. 27 marca 1995, Częstochowa) absolwenta Politechniki Lwowskiej, inżyniera budownictwa i artystę malarza. Pobrali się 3 lipca 1943 w kościele św. Stanisława w Czortkowie, w 1944 zostali ekspatriowani do Częstochowy.

Mój dziadek – Zdzisław Pić również wywodził się z rodziny kolejarskiej. Był artystą malarzem, jest autorem trzech obrazów, których reprodukcje przesyłam (przedstawiają kościół św. Stanisława w Czortkowie, budynki dworca w Czortkowie, gdzie mieszkali moi pradziadkowie i dworek w Górnej Wygnance będący własnością mojej prababci).

Bogusława Duszkiewicz
Bydgoszcz

Czesława Czerepaka powrót do domu we wrześniu 1939 roku

Mój wujek Czesław Czerepak był żołnierzem, członkiem orkiestry KOP w Czortkowie. W pamiętnym wrześniu brał udział w walkach na froncie z Niemcami. W dokumentach rodziny zachowały się dwie relacje na ten temat, myślę że zaciekawiają one czytelników „Głosów”.

Z relacji żony **Kazimiery Czerepak z d. Sochackiej** (siostry mojej mamy):

„1 września 1939 r. mieszkańcy Czortkowa, a wśród nich – Kazimiera (narzeczona Czesława), stali wzdłuż ul. Mickiewicza, żegnając wychodzące z koszar wojsko udające się na front.

Na czele wojska jechał na koniu oficer (w białych rękawiczkach), a za nim szła orkiestra KOP-u grająca do marszu. Wśród grających był Czesław. Za orkiestrą maszerowali strzelcy.

Przed walką obronną instrumenty zakopano w ziemi, z nadzieją przejęcia ich po powrocie do domu, wszak wojna trwać miała krótko.

Wracali rozproszeni, bezbronni. Udział Czesława w wojnie obronnej był krótki i trwał od 1.09.1939 do 2.10.1939. Od 2 do 15 października Czesław tułał się po lasach i polach, szukając drogi do Tarnopola. Gdy dotarł do obranego celu, zastał miasto całkowicie zbombardowane.

Głodny, w opuszczonych i spalonych mieszkaniach szukał w słoiczkach kuchennych resztek jedzenia – kaszy czy cukru. Nadaremnie. Wszystko było wymieszane z gruzem.

Liczył, że w Tarnopolu uzyska chwilowe schronienie i odpocznie u siostry narzeczonej – Józefy Budzanowskiej. Nowo wybudowany dom legł w gruzach, a Józefa z mężem i synem przeby-

wali na Pastuszu⁴⁰ u teściowej. Rozczarowany, szybko opuścił Tarnopol, udając się w kierunku Czortkowa.

Pewnego dnia, zwabiony do wiejskiego domu Ukraińca, otrzymuje propozycję wymiany munduru na sfatygowane ubranie cywilne. Ta zamiana stwarzała szansę na uratowanie życia.

Nadal musiał wędrować, ukrywając się z dala od zabudowań. Krył się w lesie i w wodzie, często w niej stojąc całkowicie zanurzony, gdy w pobliżu Ukraińcy przeczesywali teren w poszukiwaniu Polaków. Złapanych czekała męczeńska śmierć.

Do Czortkowa dotarł 15.10.1939 r. w bardzo złym stanie – obszarpany, brudny i wychudzony”.

Relacja **Czesława Czerepaka** (rękopis):

Dowódcą Batalionu KOP Czortków był mjr Żarek.

Zmobilizowany [zostałem] 28.08.1939 i przydzielony do kompanii strzeleckiej.

Pierwszą bitwę stoczył batalion koło Wielunia. Po rozbiciu przez Niemców i przegrupowaniu z innymi jednostkami brałem udział w walkach pod innym dowództwem w lasach koło Pajęczna. Po otoczeniu przez nieprzyjaciela i wycofaniu się na wschód zostałem przydzielony do nowo uformowanego zgrupowania koło Końskich. Nazwy jednostki oraz nazwisk dowódców i poszczególnych oficerów nie pamiętam.

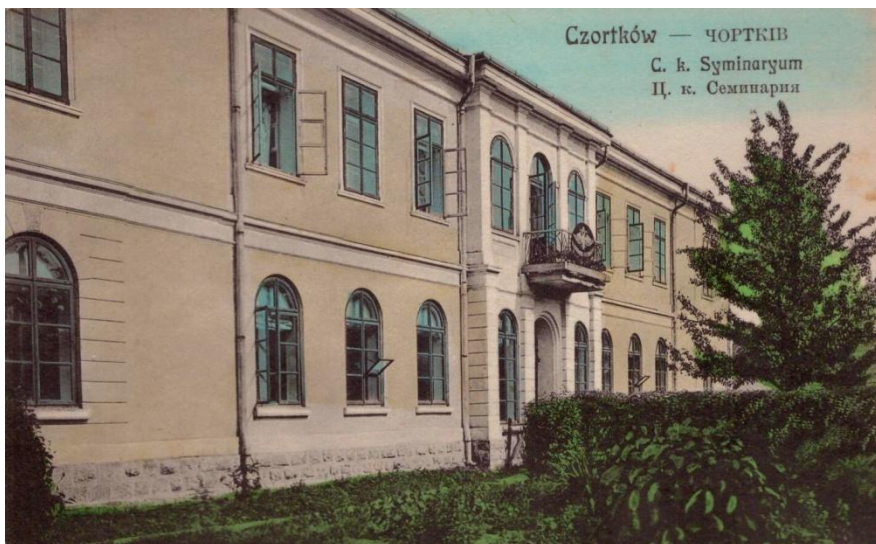
W czasie następnych walk zmuszeni byliśmy do wycofania się na wschód. Z końcem września nasza jednostka została zupełnie rozbita przez armię niemiecką. Do Czortkowa wróciłem około 15.10.1939.

Podpisano – Czesław Czerepak”

Dzięki temu szczęśliwemu powrotowi młodzi mogli wziąć ślub (jeszcze w 1939 r.). Małżeństwo w 1944 roku uciekło do rodzinnego domu Czesława, w wiosce Łączki niedaleko Ropczyc, gdzie urodziła się ich pierwsza córka – Jadwiga. Po wojnie zamieszkali w Rzeszowie i tam urodziły się kolejne dwie córki – Krystyna i Barbara. Za sprawą tej drugiej państwo Czerepakowie w

⁴⁰ Pastusze – przysiółek wsi Wygnanka w pow. czortkowskim – przyp. red.

1990 roku trafili już jako emeryci do Gdańska. Tam wujek dwadzieścia lat temu zmarł. Po wojnie do emerytury pracował jako kolejarz.

Jan Hrymniak

Warszawa

A serce moje zostało na Podolu!

Podole – kresy niezapomniane – jak Was można zapomnieć, gdy duszę gryzie tęsknota. „Kłaniam się tobie – Ziemio Podolska, moja ojczyzno – Ziemio Czortkowska – Tarnopolska! Witam cię ludu mej podolskiej ziemi, coś zniewolony układami złymi, podjął tułaczkę na zachód daleki”. Wyjątek z wiersza M. Zemana pt. „Tułacz”.

Myślę sobie niejednokrotnie, a pewnie Wy też, że gdy w pamięci kłębią się tylko wspomnienia, a tęsknota jak rdza wżera się

w serce, szarpie duszę, po nocach spać nie daje – zdaliśmy sobie sprawę z tego, jaki skarb został nam zabrany. Zostaliśmy brutalnie i przemocą zmuszeni zostawić ukochane nasze miasta, domy, ulice, którymi tak często chodziliśmy, wspaniałe widoki naszych pól, łąk i przepastnych jarów, którymi płynęły małe strumyki i duże rzeki, jak nasz czortkowski Seret.

Żyjąc tam codziennie, nie odczuwałem ani żalu, ani tęsknoty. Bo niby za czym było tęsknić, czego żałować, kiedy wszystko miałem w zasięgu ręki – radość z życia, wolność, młodość i serce wolne od zgryzot, wołające: Alleluja!!! Cieszę się, bo żyję!

Byliśmy młodzi, nie zdawaliśmy sobie sprawy z tego, że może nas ktoś pozbawić naszej ziemi ojczystej, myśleliśmy, że tu będziemy żyli zawsze, a gdy dobry Bóg ojców naszych pozwoli, to w umiłowanej ziemi złożymy kiedyś kości strudzone.

Kiedyś były to marzenia, a dziś tylko zostały wspomnienia, gdyż rzeczywistość jest bezlitosna i wciąż nie daje zapomnieć. Nasuwa wspomnienia, które jak fatamorgana ukazuje się nam tak wyraźnie i realnie, iż ma się wrażenie, jakbyśmy nigdy nie ruszali się z miejsca, jakbyśmy byli młodzi i cofamy się do minionego...

Kto z nas czortkowiec nie pamięta majowych treli słowików rozbrzmiewających nocami w wiśniowych sadach albo ze znanej „ścianki” lub z Górnej Wygnanki? A majowe nabożeństwa, a spacer w górę i w dół ulicą Mickiewicza. Ja też pamiętam wzruszenia, jakie przeżywałem podczas mszy świętej, gdy następowało odsłonięcie cudownego obrazu naszej Hetmanki – Matki Bożej Różańcowej Czortkowskiej. Każdy z nas miał swoje ulubione miejsca, które szczególnie pamięta, kocha a których nie może zapomnieć.

Poeta Wincenty Pol w wierszu „Pieśń o ziemi naszej”, opisując Podole, tak pisze między innymi:

*Byśmy cieszyli się jasnym słońcem nad Podolem,
I rzekami ciągnącymi się przepięknymi jarami,
Gdzie kraj ku rzekom spada,
A w Podolu, jak w stodole!
Jak zaległy ziemie Boże,
Przebież kraje, przerzuć role,*

*Zjedź świat cały, przepłyn morze,
Nie ma kraju nad Podole!*

Nic do tego nie można dodać, gdyż nie ma dla nas nic nad Podole.

Żeby temu zaradzić, jeździmy do Czortkowa, zwiedzamy przy okazji swoje miejsca urodzenia, ulubione zakątki, zabytki i wracamy jeszcze bardziej smutni i rozczarowani.

Ja też jeździłem kilkakrotnie do Czortkowa. Tak, byłem tam, ale nie uspokoilem serca i duszy stęsknionej. Za każdym razem wracałem coraz bardziej smutny i rozgoryczony. Nie znalazłem tam nic, co przypominałoby mi moje ukochane strony, miejsca ulubione, o których latami myślę, wspominam i zawsze tęsknię.

Będąc pierwszy raz w Czortkowie, zwiedzanie zacząłem od Białej, mego miejsca urodzenia, gdzie spędziłem moje najmłodsze lata i najbardziej miłe i radosne. Wieś niby ta sama, ale już nie ta, którą pamiętam i wspominam. Dużo nowych domów, krytych blachą lub innymi materiałami ogniotrwałymi, ale i ludzie już nie ci sami. Przeważnie napływowi, nieznający naszego języka, nie licząc kilku rodzin polskich, które tam zostały. Kościółek mały, ale jakże drogi. Tam przyjąłem pierwszą komunię, tam służyłem do mszy świętej, śpiewałem w chórze kościelnym prowadzonym przez zakonnice, tam byłem bierzmowany i brałem ślub. Niestety, jest w ruinie, dach nienaprawiany zawalił się, dzwony z dzwonnicy i sygnaturka z wieży kościelnej zabrane, okna powybijane. Zewsząd powiało smutkiem, obcością. Poczułem się jakbym się znalazł w domu żałoby, z którego przed chwilą wyniesiono nieboszczyka.

Cmentarz powiększony, ale stare drzewa wycięte, stare groby zaniedbane lub zupełnie zniszczone. Tylko wiatr hula między mogiłami. Las sosnowy za cmentarzem, na górze, który sam sadziłem wraz z młodzieżą – wycięty. Drogi rozjeżdżane samochodami i ciągnikami, błotniste, nie do przejścia bez kaloszy.

Na drugi dzień, myśląc, że może w Czortkowie serce ucieszę, gdy pochodzę po znajomych ulicach, odwiedzę znane i kochane miejsca, wybrałem się drogą prowadzącą przez środek wsi, jedyną drogą „szutrowaną”, wybudowaną w 1937 roku, a jak bardzo nie-

podobną do tamtej. Nawierzchnia nieczyszczona z błota, rowy odwadniające zarośnięte chwastami. Do Czortkowa musiałem przejść przez groblę na Serecie, naprzeciw dworca kolejowego od zachodniej strony. Grobla też nie ta sama, gdyż była z betonu, solidna, nie taka, jak dawniej budowana co roku z chrustu, kamieni i ziemi, a którą przybór wody i kry spływającej na wiosnę corocznie niszczyły. Cóż tam grobla i nowoczesność, kiedy Seret nie ten sam. Wody mało i jakże brudna, na pewno pozaklasowa, wszędzie płycizny. Dawniej dno rzeki można było zobaczyć co najmniej na metr głębokości, z przyjemnością w upalne lato pluskaliśmy się w niej bez umiarkowania, a dziś obrzydzenie bierze od patrzenia.

Po minięciu grobli obszedłem dworzec kolejowy i doszedłem do ulicy Kolejowej. Przed dworcem, jak sięgnę pamięcią, był zawsze piękny klomb z kwiatami, a wokół stały dorożki. Nic z tego nie spotkałem, a przechodząc całą ulicę, nie zobaczyłem nic ciekawego, co mogłoby przypomnieć mi dawną ulicę Kolejową. Tak dotarłem do mostu na Serecie. No, nareszcie coś swojego, coś z dawnych lat. Ale i tu nie znalazłem pociechy. Most zardzewiały, zabrudzony, jak zresztą wszystkie ulice miasta. Jedyne, co się nie zmieniło, to przepiękna panorama widziana z mostu, patrząc na wschód i na zachód.

Z mostu, idąc dalej, znalazłem się przed bazarem. Obszedłem go dookoła, dołem i górą. Tu też wszędzie wiało smutkiem. Sklepy pełne dawniej ruchu, rwetesu i harmidru handlowego, dziś stały pozamykane, przed sklepami pełno śmieci i pewnie nigdy niesprzątanego brudu, a z wielu otwartych, a raczej rozbitych pomieszczeń dochodził niesamowity smród – tak, to był smród – z odchodów i kału.

Już wiedziałem na wstępie, że nie spotkam nic ciekawego ani miłego memu sercu. Gdy zbliżyłem się do kościoła, zastałem go zamkniętym. Okna brudne, powybijane, co świadczyło o jego całkowitym zamknięciu – zmianie przeznaczenia. Obszedłem wokół kościół i zabudowania kościelne, szukając kogoś z kim mógłbym porozmawiać, co mi się w końcu udało. Miałem szczęście spotkać jednego z zatrudnionych w magazynie przerobionym z kościoła.

Prosiłem go, żeby pomógł mi wejść do wnętrza kościoła – magazynu, co przy niedużym poparciu finansowym odniosło skutek. Gdy wszedłem do środka, oczom moim przedstawił się niesamowity widok. Boczne nawy zastawione były skrzyniami różnego kształtu i wielkości na wysokość kilku metrów. Na górze widziałem jeszcze organy, ale były już niesprawne. Ołtarze były wszystkie, tylko mocno zrujnowane i ogołocone, a w lewej nawie od strony drzwi na swoim miejscu stała trumienka szklana, w której mieściły się kości św. Teofila. Była pusta, a za następnym pobytem w Czortkowie, kilka lat później, już jej nie było.

Z kościoła wyszedłem załamany na duszy i ciele, lecz na tym nie zakończyłem zwiedzania. Ulicą Mickiewicza poszedłem w górę, zobaczyłem gmach „Sokoła”, pocztę, starostwo, sądy, więzienie, dolne koszary i poszedłem do parku nad Ścianką, mijając po drodze szpital Kasy Chorych. Tu z góry spojrzałem na piękną panoramę, gdzie Seret wąskim korytem ciągnął swoje wody od Wawrynowa⁴¹, przez Międzywody, Glinki, Groblę, Brzeg Czerwony, wąski spiczasty cypel elektrowni. W dole przez Ściankę, droga saper-ska, z której pozostała tylko ścieżka z braku konserwacji i napraw, a na prawo z biegiem Seretu wysoka skała i dalej Górna i Dolna Wygnanka, a za torami kolejowymi moczary Olszynki⁴² i całe miasto wtulone w jar Seretu. Kiedyś tętniło tu życie spowite szczęściem, a dziś – niby to samo, ale inne, smutne, gdyż zapanował tu mrok, potworny czas klęski, coś, czego rozum pojąć nie może.

Tak zamyślony doszedłem do końca parku i zbliżyłem się do cmentarza. Tam już nie wchodziłem, lecz idąc drogą obok cmentarza, widziałem, jak jest zaniedbany, opuszczony, przybyło dużo nowych mogił. Wiele z nich zamiast nagrobków, miało kolumienki z czerwoną gwiazdą. Po dojściu do ulicy Mickiewicza pomyślałem, że pewnie zbłądziłem, gdyż spodziewałem się naprzeciwko zobaczyć smukłą wieżę kościoła i zabudowania klasztoru S.S. Szarytek wraz z pięknym parkiem. A tu nic nie ma, pusto. Żeby to sprawdzić,

⁴¹ Wawrynów - przysiółek wsi Wygnanka – przyp. red.

⁴² Olszynka - przysiółek wsi Wygnanka – przyp. red.

udałem się na miejsce i zobaczyłem tylko rumowisko, które pozostało po rozebranym kościele i klasztorze oraz wyciętym parku.

Dosyć miałem oglądania i rozczarowań. Stąd ulicą Szpitalną, marszałka Piłsudskiego, Cerkiewną (nazwy, jakie zapamiętałem sprzed wojny), udałem się do centrum miasta, oglądając po drodze Miejski Szpital, kiedyś piękne wille, a dziś zaniedbane. Doszedłem tak do ulicy Sobieskiego i postanowiłem wstąpić do budynku, w którym mieściło się gimnazjum. Budynek z zewnątrz taki sam, jak go pamiętam. Wokół cisza, gdyż były to ferie letnie. Odnalazłem dozorcę i poprosiłem, żeby mi pozwolił pochodzić po budynku i pooglądać „stare kąty”. Oczywiście wyraził zgodę, więc wszedłem do środka pełen ciepłego uczucia i rozczulenia, myśląc, że może tu spotkam coś miłego – dawnego.

Po przejściu korytarzy i kilku klas, zatrzymałem się w jednej z nich, żeby przywołać wspomnienia. Owszem, jakbym stąd nie wychodził nigdy. Całe życie uczniowskie stanęło mi przed oczyma. Ale tym większy ogarnął mnie żal, że to nie nasze i już nie takie samo. Pomieszczenie niewietrzone, z podłogi czuć oliwę czy inny smar, którym była nasycona, okna brudne. Nie, to nie było to, czego szukałem.

Opuszczając budynek gimnazjum, obok dawnego magistratu, straży pożarnej i policji, ulicą Targową doszedłem do dawnej dzielnicy żydowskiej, z której nie pozostał nawet ślad. Tu stała kiedyś zabytkowa budowla pamiętająca czasy króla Jana Sobieskiego – synagoga. Była to dzielnica biedy żydowskiej, ale miała swój urok na tle całej panoramy miasta.

Idąc dalej, doszedłem znowu do ulicy Kolejowej. Ani ten spacer, ani wrażenia, jakie odczułem, nie uspokoiły mego serca i tęsknoty.

Po powrocie do Warszawy długo nie mogłem się uspokoić, przeżywając na nowo to, co zobaczyłem. Po kilku latach pojechałem ponownie. Lecz wróciłem do domu jeszcze bardziej rozczarowany i smutny niż za pierwszym razem. Postanowiłem wobec tego więcej nie jeździć i nie rozdrapywać ran bolejącego serca.

Od redakcji: Jan Hrymniak urodził się w roku 1917 w Białej k. Czortkowa, zmarł w 2000 roku w Warszawie. Jego wspomnienia pt. „Niezapomniane rodzinne strony – Ziemia Czortkowska” były publikowane w „Głosach Podolan” w numerach 30–35 oraz 93–95. Powyższe wspomnienie nie było dotychczas publikowane.

Izydor Uniowski

Częstochowa

Najdroższe miasto Czortków

Cykl szkiców

I. Panorama miasta

A oto obraz drogi i kochany
Naszego miasta pięknej panoramy:

1. Ulica Kolejowa

Przy Kolejowej, obok dworca blisko,
Kilka kamienic, mieszkań kolejarzy,
Po stronie prawej w zaprzęgach koniska
Stoją – to postój konnych dorożkarzy,
Dalej ku miastu – pomnik Świętojański
Zabytek stary, bo przedrozbiorowy,
Stawiał go ongiś szlachcic wielkopański,
Któryś z Potockich, magnatów kresowych.
Dalej zaś stoi cerkiewka drewniana
Znamienna wieża, dach jej gontem kryty,
Świątynia dawno nie użytkowana,
Teraz ceniona już jako zabytek.
Powstała ona w wieku siedemnastym,
Prawdopodobnie po przejściu „Potopu”
Stojąca ongiś poza naszym miastem,
Była świątynią dla rusińskich chłopów.
A nieco niżej, przy tejże ulicy,
Stoi budynek przeszło trzywiekowy,

Jak pośród żyta złoty kłos pszenicy
Piękny, szlachecki dworek modrzewiowy,
W którym mieszkała – co się przypomina
Przez długie lata Strumińskich rodzina.

2. Ulica Zamkowa

A na północy, u podnóża stoku,
Starego zamku drzemiące ruiny
Świadka historii krwawego „Potopu”,
Do dziejów miasta naszego przyczynek.
Legenda głosi, że gdzieś w lochach ciemnych
Kryją się skarby dawnych zamków panów,
I było przejście w zamczyska podziemiach
Wiodące prosto do dominikanów.
Prócz tego legenda również wymienia
Drugi korytarz, jak pierwszy tajemny,
Który prowadził do wsi Uhrynia,
Biorąc początek w zamkowych podziemiach.
Inna legenda dalej sięga jeszcze
I mówi znacznie coś osobliwszego.
Że z zamku tego podziemnych pomieszczeń
Wiódł też korytarz do Bilcza Złotego.

3. Ogólna część panoramy miasta

Górne koszary, rozległa Mańkowa,
Klasztor Szarytek, park, koszary dolne,
U wschodu słońca barwna Sieniakowa
Ze swym kobiercem ogrodowo–polnym,
Z której prowadzi szutrowy gościniec
Prosto w kierunku miasta Kopyczyniec.
Prawa odnoga gościńca owego
Wiedzie do miasta Borszczowa samego.
W wąskiej kotlinie, na północ od Ścianki,
Wije się Seret swym srebrzystym pasmem
Płynąc, obmywa skraj Dolnej Wygnanki,

Tocząc swe wody przez Berdo, pod lasem.

II. Kościół O.O. Dominikanów

Pośrodku miasta, niby palec Boży,
Dominikańskiej świątyni wieżycy
Pnie się gotykiem wysoko w przestworza,
Patrząc na miasto i na okolicę.
Przy tej świątyni klasztor trzywiekowy,
Masywny, mocny – wczesnobarokowy.
Z bliskiej oddali z iglicowej wieży,
Głos sygnaturki swym srebrzystym tonem
Co dzień trzykrotnie wzywa do pacierzy
Niosąc swe dźwięki w wszystkie miasta strony

III. Muzyka z głównej wieży kościoła

Rokrocznie z wieży, w miesiącu Królowej
Każdego ranka o piątej godzinie
Naszej orkiestry dętej, kolejowej
Piękna muzyka w cześć Maryi płynie,
I która nadal nam się przypomina:
„Chwalcie łąki” i „Po górach dolinach”
Przepiękne dźwięki nad dachami domów
Płynęły barwnie aż do stoków Ścianki,
Olszynki, Berda i do Sieniakowej,
Pobliskiej Dolnej i Górnej Wygnanki.

IV. Wizerunek Matki Bożej Różańcowej Czortkowskiej

W głównym ołtarzu dostojnej świątyni
Matka z Dzieciątkiem – Matka Różańcowa,
Nasza Kresowa Pani Obozowa –
Do której co dzień modłów tyle płynie
Z kaplicy króla Jana Kazimierza
Krzepiąca w bojach walecznego ducha

Hetmanów naszych, każdego rycerza
Ludu naszego odwieczna Otucha...
Trzymając w ręku kwiat róży wspaniałą,
Pełna zadumy, w głębi zamyślenia,
Na lud swój patrzy – patrząc na świat cały –
Niesie nadzieję i pomoc w cierpieniach.

V. Matka Boska Różańcowa z Czortkowa – w Warszawie

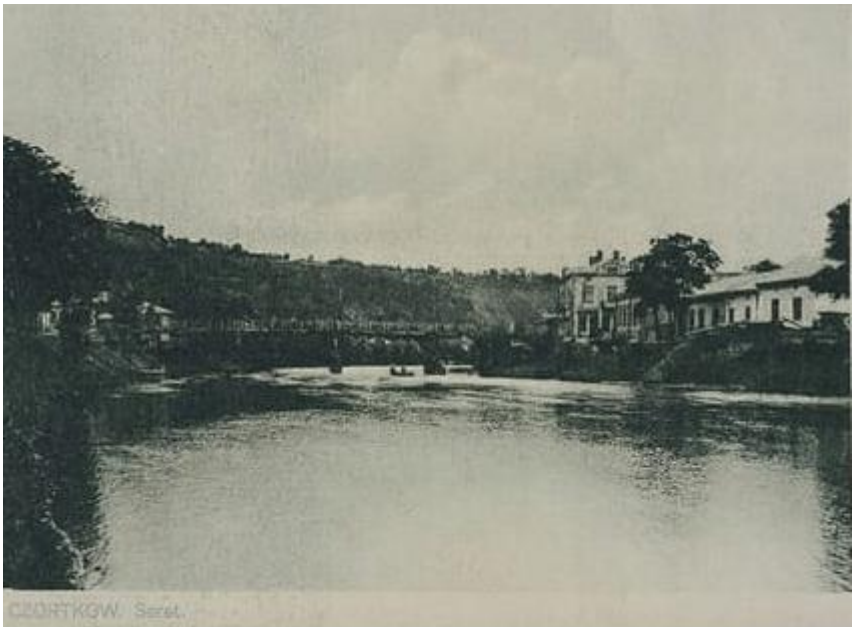
Ty, bez dawnego złotego odzienia,
W innej świątyni, od innych czcicieli
Przyjmujesz hołdy, prośby, dziękczynienia,
Pamiętaj żeśmy Cię nie zapomnieli
Wygnańcy Ewy, pielgrzymi dalecy
Ciągający zewsząd Matko Różańcowa
Do Ciebie, Twojej oddać się opiece
Wspaniała Pani, Hetmanko Kresowa.
A ty, tak pełna wyrozumiałości,
Wspomagaj wszystkich i proś Twą Dziecinę
Niech nam odpuści w Swojej Wszechmiłości
Nasze codzienne, tak przeróżne winy.
Co rok, we wrześniu pielgrzymów gromada
Do Ciebie zdąża – przy ul. Freta;
Gdzie każdy hołd ci głęboki składa,
Wierząc, że w Tobie jedyna opieka.
Podczas pielgrzymki, Przenajświętsza Pani
Dla Ciebie Matko i dla Twej Dzieciny
Przywiozłem z dala i złożyłem w dani
Kilka dojrzałych kiści jarzębiny,
Chociażbym pragnął z naszych łąnów polskich
Przywieźć Ci kwiatów pachnących podolskich,
Które przez wieki chętnie Ci składali
Przodkowie nasi i przodków następcy.
Modre bławaty i wonne konwalie
I różne inne kwiaty bardzo piękne.

W czasie mszy świętej niesiemy błaganie,
Wierząc głęboko – wiara cuda czyni –
By przyszła chwila – taki czas nastanie –
Że znowu wrócisz do dawnej świątyni
I tam obejmiesz trwale królowanie.
Tak nam dopomóż Wszechmogący Panie!

VI. Most na Serecie – Lirnik na moście

Most spinający oba brzegi rzeki,
Wiążący Rynek razem z Kolejową
Na skraju mostu mąż siedział kaleki,
O smagłej twarzy, z pochyloną głową,
Ślepiec, co dawno pogodził się z losem,
Co dzień przydługie odmawiał pacierze,
Nabożne pieśni piejąc krzepkim głosem,
Wtórując przy tym na swej starej lirze,
Prawicą kręcił korbą instrumentu,
Lewą naciskał drewniane klawisze,
Uderzając w trzy struny napięte,
A grał rytmicznie, nigdy nie przyspieszał
Pieśni swe śpiewał na cześć Niepokalanej,
Wszechmocnego, Syna, Trójcy Świętej,
Które przerywał z wieczora nastaniem,
Idąc do domu wraz z swym instrumentem.
Pieśni te śpiewał w języku rusińskim,
Chociaż niektórzy też powiedzieć mogą,
Że je w języku śpiewał ukraińskim.
Każdy po swojemu może chwalić Boga.
Piejąc swe pieśni w intencji chwalebnej,
On o jałmużnę nie prosił, nie błagał,
Mimo iż wsparcie było mu potrzebne,
Przechodzić sam go swym groszem wspomagał.
Siedząc na moście, na turecki sposób
Przez długie lata piał swe pieśni rzewne,

A przy nim zawsze było kilka osób
Wysłuchanych w jego słowa modlitewne.
Wybuchła wojna, zabrakło lirnika.
Brutalnie wkroczył wróg w granice Polski.
Odtąd zamilkła codzienna muzyka,
Zamilkł ostatni ten lirnik podolski.

Zjazd wychowanków 606 Gimnazjum w 1963 roku

Pierwotnie w okresie zaboru austriackiego w 1907 zostało założone Prywatne Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Czortkowie.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości władze II Rzeczypospolitej 10 marca 1920 upaństwowiły szkołę, która otrzymała nazwę „Państwowe Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Czortkowie”. Od 1918 do 1921 gimnazjum było w typie klasycznym, a od 1921 szkoła była prowadzona w typie humanistycznym oraz matematyczno-przyrodniczym. W 1926 w gimnazjum prowadzono osiem klas w tyłu oddziałach, w których uczyło się 328 uczniów wyłącznie płci męskiej.

Zarządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 23 lutego 1937 „Państwowe Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Czortkowie” zostało przekształcone w „Państwowe Liceum i Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Czortkowie” (państwową szkołę średnią ogólnokształcącą, złożoną z czteroletniego gimnazjum i dwuletniego liceum), a po wejściu w życie tzw. reformy jędrzejewiczowskiej szkoła miała charakter koedukacyjny, a wydział liceum ogólnokształcącego był prowadzony w typie humanistycznym łączonym z matematyczno-fizycznym.

W 1963 roku staraniem absolwentów, odbył się we Wrocławiu zjazd byłych uczniów i nauczycieli. W zjeździe brało udział blisko 150 osób, w tym 13 gimnazjalnych profesorów. Z kadry udział w zjeździe wzięli profesorowie: Józef Banach, Michalina Kędzior, Stanisław Nowakowski, Józef Lewandowski, Irena Mielnik, Stanisław Nowakowski, Józef opacki, małżeństwo Petri, Włodzimierz Przygrodzki, Franciszek Wyśmierski, Jan Wargocki i Zbigniew Trentowski.

Z okazji zjazdu wydano pamiątkowe kilkunastostronicowe tableau, z którego planszę tytułową oraz wybór zdjęć prezentujemy.

Kadra nauczycielska gimnazjum – 1939 r.

Od lewej: prof. Marzewska-Petri, prof. Krwawicz, prof. Lewandowski, prof. Kędziorowa, prof. Opacki, prof. Przygodzki, prof. Kaczanowska-Mielnik, prof. Wiśmierski, prof. Petri, prof. Wargocki.

*Prof. Opacki otwiera zjazd
Obok prof. Lewandowski i prof.
Kędziorowa*

Prof. Krwawicz

*Prof. Opacki, prof. Przygodzki,
prof. Kaczanowska-Mielnik*

*Prof. Przygodzki przywiózł
także... stopnie w notesie*

*Całuje ręczki w wykonaniu
prof. Wargockiego*

*Prof. Krwawicz słucha zwierzeń
swych dawnych uczniów*

Igor Megger
Poznań

Stowarzyszenia czortkowian za granicą

Czortkowianie, tak jak i mieszkańcy innych miejscowości znajdujących się na kresach II RP, w dużej liczbie po wojnie wybrali emigrację. By podtrzymywać kontakty towarzyskie, zachowywać pamięć, organizowali się w różne kręgi, towarzystwa. W związku z tym, że Czortków zamieszkiwały także inne narodowości, powstawały także organizacje je łączące. Zresztą organizacje takie istniały także przed II wojną. W niniejszym artykule chciałbym omówić te stowarzyszenia, do których dotarłem (być może lista nie jest pełna) przed- jak i powojenne.

Polskie:

Koło Czortkowiaków w Wielkiej Brytanii – 4 lutego 1979 w Londynie odbyło się spotkanie 31 czortkowian, którzy powołali „Koło Czortkowiaków w Wielkiej Brytanii”. Prezesem koła został Bronisław Łoziński, członkiem zarządu Jan Malawski. Drugie spotkanie odbyło się w 1980 roku, koło liczyło wtedy ponad 40 osób (większość mieszkańcy Londynu). Członkowie koła przekazali 700 dolarów i blisko 40 funtów na urządzenie kaplicy w warszawskim kościele Dominikanów. Na pierwszym spotkaniu dr Łukasz Kulczycki z USA obiecał zorganizować podobne spotkania w USA i Kanadzie. Brak innych informacji. Informacje pochodzą z archiwum autora (lista członków i dwa jednostronicowe biuletyny).

Żydowskie :

Czortków Landsmanschaftn [Ziomkostwa Żydów czortkowskich w USA] – Pod tą nazwą kryje się kilka organizacji żydowskich wspierających czortkowian w stanie Nowy Jork przed II wojną światową. Ich nazwy to: **Chevre Anshei Czortkow** (zał. 1888), **Czortkower Rabbeni Yeshayahu Mair Shapira Verein** (Czortkower Rabbi Yeshaya Mair Shapira Society,zał. 1892), **Congregation Admor Rabbi David M. Friedman of Czortkow** (zał. 1897), **Chortkower Congregation Anshe Tifereth Israel** (zał. 1901), **Chortkower Emigration Aid Society** (zał. 1904), **Independent**

Czortkower Ladies Benevolent Association (organizacja żeńska) (zał. 1905), **Erste Independent Czortkower F. Kranken Unt. Verein** (First Chortkower Kranken Unt. Verein, zał. 1907) oraz **United Chortkower Relief Verein** (zał. 1933).

Dokumenty niektórych z tych organizacji zostały zmikrofilmowane przez Żydowskie Stowarzyszenie Historyczne w USA w latach 60 XX w. Niektóre z nich istniały jeszcze w 1938 (6 organizacji) i zrzeszały ponad 500 osób, z czego tylko ok. 50 urodzonych było na terenie USA – najliczniejsze, bo liczące po ponad 150 osób były te, które w swej nazwie miały patrona. Udało mi się odnaleźć także wykaz z 1989 r., który zawiera trzy organizacje „czortkowskie” posiadające miejsca/działki grzebalne (cmentarze?) na terenie stanu Nowy Jork. Są to ww. organizacje mające w swych nazwach rabinów Shapiro i Freidmana oraz wspomniane już Erste Independent Czortkower F. Kranken Unt. Verein. Według tego wykazu organizacja „Freidmana” jest przy synagodze, pozostałe są świeckie.

Niestety bariera językowa jest dla mnie nie do przebycia, by ustalić coś więcej prócz nazw i tych kilku szczegółów. Dane pochodzą ze stron internetowych www.kehilalinks.jewishgen.org oraz www.jgsny.org.

Irgun Jocej Czortkow be-Israel [Ziomkostwo Czortkowie w Izraelu] – Ziomkostwo to zrzeszało (zrzesza?) głównie Żydów ocalałych z holocaustu w naszym mieście. Jednym z głównych inicjatorów powstania był Shlomo Zohara Finkel. Posiadało ono koła (oddziały?) w Hajfie i Tel Aviwie. W 1951 roku członkowie Towarzystwa brali udział w sadzeniu lasu na zboczach wzgórz jerozolimskich o nazwie KDOSHIM – las męczenników (na ilustracji obok pamiętkowa ulotka z tego wydarzenia). W zamierzeniu miało tam być posadzonych 6 milionów

drzew – jedno drzewo za jedną duszę. Towarzystwo w 1967 roku wydało książkę pod tytułem *Sefer izkor le-hanecachat kedoszej kehilat Czortkow* – księga pamięci miasta (gminy) Czortków. Zawiera ona blisko 500 stron tekstu, zdjęć, map dot. historii miasta. Niestety w Internecie dostępny jest po angielsku tylko spis treści oraz wybrane artykuły, książka dostępna jest w większości tylko w języku hebrajskim.

Po 1975 nastąpiło czasowe zawieszenie działalności, które odrodziło się po 2000 roku. Prócz spotkań towarzyskich w latach 2005-2010 jej członkowie brali udział w kilku uroczystościach np. w Czarnym Lesie pod Czortkowem, w obozie w Bełżcu, czy na górze Syjon. W 2008 dokonali dokumentacji żydowskich nagrobków na cmentarzu w Czortkowie oraz dopomogli w wydaniu książki Marii Goren „Głosy z Czarnego Lasu”. Stowarzyszenie posiada bardzo bogatą stronę internetową www.czortkow.org.il, która jest prowadzona w językach hebrajskim i angielskim (część). Strona jest nadal aktywna i co jakiś czas dodawane są nowe treści, co świadczy o tym, że stowarzyszenie nadal istnieje (niestety nowości tylko są w języku hebrajskim). Próby kontaktu w języku angielskim niestety nie powiodły się.

Dodajmy także, że u nas w kraju istniały jeszcze **Ziomkostwa Żydów Czortkowskich w Polsce po 1945 r.** – informacje na ten temat znalazłem w artykule Aleksandry Bańkowskiej z Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma w Warszawie (2010). Artykuł ten jest w zasadzie inwentarzem dokumentacji ziomkostw, które po wojnie zorganizował Centralny Komitet Żydów w Polsce. Istniały one w latach 1946-1950 i miały głównie charakter samopomocowy. Prócz podziałów darów pomocowych organizowały także spółdzielnie pracy, kasy pożyczkowe oraz zbierały dokumenty historyczne. W latach 1946-1950 istniały ziomkostwa z 179 miejscowości (tych z Kresów, ale także te zrzeszające według współczesnego zamieszkania). W tej liczbie jest także Czortków, który posiadał trzy ziomkostwa, które znajdowały się na terenie województw: krakowskiego, katowickiego i wrocławskiego. Zajmujący się nimi wydział ziomkostw zlikwido-

wany został w 1950 roku. Według artykułu (inwentarza) prócz tego wykazu nie zachowały się żadne inne dokumenty dotyczące tej diaspory.

Niemieckie:

Hilfskomitee der Galiziendeutschen e.V. [komitet pomocy Niemców Galicyjskich]. Komitet zrzesza potomków niemieckich osadników – kolonistów z XVIII wieku, którzy zasiedlali Galicję na mocy tzw. „kolonizacji Józefińskiej”. Powstały w 1946 roku związek jest kontynuacją założonego w 1907 roku *Związku Chrześcijańskich Niemców w Galicji*. Założycielem obu tych organizacji był niemiecki pastor Theodor Zockler⁴³ oraz Leopold Platenik⁴⁴. W 2021 roku nazwa Stowarzyszenia została zmieniona na *Die Galiziendeutschen - Geschichte und Erinnerungskultur e.V.* Towarzystwo jest do dziś aktywne, wydaje mnóstwo publikacji, w tym dwumiesięcznik „*Blickpunkt Galizen*” czy rocznik naukowy „*Zeitweiser*” (redaktorem jest lwowianin, historyk prof. Erich Mueller) oraz organizuje wyjazdy do Polski i na Ukrainę. Z inicjatywy Stowarzyszenia w 2021 we wsi Unterwalden (powiat Podhajce) otworzono „dom niemiecki”, muzeum w domu sołtysa tej założonej przez Niemców wsi.

Komitet ten działa w ramach Ziomkostwa Wisła – Warta (*Landsmannschaft Weichsel-Warthe*), obok prezentujemy jego logo. Powstały w 1958 roku niemiecki „Związek Wypędzonych” zrzesza około 20 ziomkostw z podziałem geograficznym. Byli niemieccy mieszkańcy Galicji (oraz Wołynia, centralnej Polski i ziemi poznańskiej) zrzeszeni są w ziomkostwie „Wisła-Warta” (powstałe już w 1949 r.), które dzieli się na poszczególne organizacje w tym właśnie komitet Niemców galicyjskich.

Pomimo usilnych starań nie odnalazłem żadnych „czortkowskich śladów”, a próby kontaktu nie udały się. Jednakże biorąc pod

⁴³ Pochodzący ze Stanisławowa dawny superintendent niemieckiego Kościoła ewangelickiego i helweckiego w Małopolsce wschodniej.

⁴⁴ Działacz niemieckiej spółdzielczości na Wołyniu, w 1938 wydany z Polski za działalność antypaństwową.

uwagę przebogie piśmiennictwo komitetu uważam, że na pewno zainteresowani historycy znajdą tam dużo materiałów. Archiwum Stowarzyszenia znajduje się w bibliotece im. Martina Opitza w Herne (Nadrenia). Komitet posiada stronę internetową www.galizien-deutsche.de^{45,46}.

Na osobne artykuły zasługują kluby czortkowian u nas w kraju tj. wrocławski oddział TMLiKPW „Czortków” czy warszawski klub „Podole”, który w zamierzeniu powstał jako klub czortkowian. Ale tutaj pole oddaję działaczom tychże klubów, których wiedza jest dużo większa w tym zakresie niż moja.

Igor Megger
Poznań

Gdzie szukać informacji o Czortkowie?

To zasadnicze pytanie zadaje wiele osób interesujących się historią naszego miasta. Gdzie szukać informacji o swej rodzinie, znajomych, swoich szkołach, ulicach itd.? Internet dużo pomaga, ale większość osób niestety nie potrafi go obsługiwać. Do tego sama umiejętność obsługi nie oznacza, że coś znajdziemy: materiały są „ukryte” i łatwo dostępne są tylko te dotyczące niektórych zagadnień. Uznałem, że warto w tej publikacji podać dla wszystkich zainteresowanych Czortkowem kilka najważniejszych publikacji, do których warto sięgnąć lub na które można natrafić w czasie poszukiwań. Czekamy z upragnieniem na tom **„Kresowej Atlantydy”** prof. Niciei, w którym to miasto Czortków będzie w końcu opisane.

⁴⁵ Należy przypomnieć i podkreślić, że jeszcze w latach 60 i 70 XX w., około 60% działaczy ziomkostwa „Wisła – Warta” stanowili byli działacze partii hitlerowskich z terenów przedwojennej Polski. Około 25% aparatu organizacyjnego stanowili byli członkowie SS i funkcjonariusze policji. Pośród wielu innych ziomkostw jeszcze tylko ziomkostwo Prusy Zachodnie miało tak wysoki odsetek działaczy skażonych brunatną przeszłością.

⁴⁶ Cygański Mirosław, Ziomkostwo Wisły-Warty w NRF, „Przegląd Zachodni” nr 1/69.

Choć wiem, że nie powinno się chwalić siebie samego, ale uważam, że na początek należy wspomnieć nasze „**Głosy Podolan**”. Przez ponad 150 numerów Czortków był miastem wspomnianym najczęściej. Głównie są to artykuły wspomnieniowe, ale nie brakowało także artykułów historyczno-naukowych. Do takich należy zaliczyć cykle artykułów Ireny Kotowicz o tajnym nauczaniu w czasie okupacji oraz o ruchu niepodległościowym na ziemi czortkowskiej, o kolejarzach w Czortkowie (Jan Dobrucki), o sądzie okręgowym (Tadeusz Błażyński, Jerzy Stoszek) czy o czortkowskich nauczycielach (Hipolit Chojecki). Wydano także numer specjalny pt. „Niech mówią świadkowie” poświęcony ludobójstwu w powiecie czortkowskim. Numerów „Głosów” nie podaję, gdyż w blisko 80 numerach Czortków był wspominany (w niektórych nawet kilka razy). Jest jeszcze jedna rzecz ważna dla przyszłych historyków czy to zawodowców, czy amatorów – wszystkie numery są dostępne bezpłatnie, internetowo na stronie Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej oraz tamże znajduje się bibliografia – wykaz wszystkich spisów treści do numeru 150, wraz z indeksami geograficznym, autorów i nekrologów.

Najstarszą dostępną pozycją drukowaną jest „**Przewodnik po Czortkowie i okolicy**” opracowany przez Józefa Opackiego i wydany w 1931 roku (reprint w 1991). Jest on dosyć popularny i możliwie łatwo dostępny. Choć nieduży rozmiarem to ważny, gdyż opisuje w sposób przystępny zabytki i ważniejsze ulice miasta.

Książka Marka Ściślaka „**Czortków w latach 1522-1946**” wydana w 1993 roku we Wrocławiu jest nadal jedyną drukowaną monografią naszego miasta. I choć na 300 stronach autor nie ustrzegł się błędów (autorowi z tego powodu zarzutu nie czynię), a niektóre tematy zostały tylko liźnięte, to uważam, że jest to praca o wielkiej wartości. Autor opisał historię miasta od jego początków, w czasach, kiedy nie było internetu, telefonów komórkowych, pisało się na maszynach, a archiwa na terenie Ukrainy były zamknięte. Chwała autorowi za podjęcie się tego tematu, którego przez następne 30 lat w takim zakresie nikt nie poruszył.

„Cmentarze dawnego powiatu czortkowskiego” – dwoma słowami - praca gigant. Jest to praca (wydana w Warszawie w 2007 roku, staraniem „Wspólnoty Polskiej”), która u niejednego czortkowiaka wywoła łzy w oczach. Zespół autorów opisał wszystkie możliwe cmentarze powiatu czortkowskiego. W pozycji znajduje się wykaz zachowanych (stan na 2001 i 2006 r.) grobów na cmentarzu czortkowskim (blisko 300 pozycji) wraz z inskrypcjami. Opisano także kaplice, grobowce i pomnik żołnierzy. Opisany jest także cmentarz na Wygnance (koło dworca), na którym w 2004 r. odnaleziono jeszcze trzy polskie groby. Książka jest bogato ilustrowana (ponad 100 fotografii).

W 2015 roku w wydawanej przez Bellonę serii „Zwycięskie bitwy Polaków” ukazała się pozycja Michała Klimeckiego **„Czortków 1919”** (tom 27). Opowiada ona o walkach polsko-ukraińskich na Podolu. O samych walkach w Czortkowie jest poświęcone raptem kilka akapitów. Dodać także należy, że ta bogato ilustrowana pozycja ma tylko jedną fotografię Czortkowa. Publikacja ta powstała głównie na podstawie książki tegoż autora wydanej w Warszawie 2000. Szkoda, że autor tak mało przybliżył nasze miasto, gdyż pozycja miała bardzo duży nakład i była sprzedawana w kioskach „Ruchu”.

Jerzy Stopa w swoim trzutomowym opus magnum pt. **„Słownik geograficzny byłego województwa tarnopolskiego”**, (wyd. II Warszawa 2013), opracował 7580 haseł geograficznych z naszego województwa, w tym oczywiście i z powiatu czortkowskiego. Praca powstała na 449 pozycjach bibliograficznych. Sam Czortków zajmuje 10 stron. Najcenniejszym aspektem są setki wspomnianych nazwisk. W pracy autor opisuje także okoliczne wioski takie jak np. Czortków Stary, obie Wygnanki, Biała, Zielona, Skorodyńce itd., z których niektóre dziś są częścią miasta.

Wrocławski IPN wydał w 2019 roku pracę naszego redakcyjnego kolegi Roberta Szczerkowskiego pt. **„Udział 163 rezerwowego pułku piechoty w kampanii polskiej 1939 roku”**. Praca opisuje powstanie i udział tegoż pułku w walkach w 1939 r. – pułk ten powstał głównie na bazie żołnierzy baonów KOP z Czortkowa i

Borszczowa oraz z żołnierzy ze Stanisławowa. Praca bardzo bogato ilustrowana, zawiera wykazy nazwisk, biogramy – jest to kolejna pozycja warta polecenia.

„Powstanie czortkowskie” najszerzej opisane zostało w pracy Stanisława M. Jankowskiego **„Klucze do wolności”** (wyd. Rebis Poznań 2013). Jeden z czterech rozdziałów książki jest poświęcony temu zagadnieniu. Powstał on na podstawie kwerendy dokumentów oraz wywiadów (m.in. z Ojcem Reginaldem). Na podstawie badań autora powstała w 2014 wystawa (współfinansowana przez IPN) o tamtych wydarzeniach, wraz z katalogiem wystawy.

„Z dziejów szkolnictwa polskiego na ziemiach wschodnich w okresie II wojny światowej. Tajne nauczanie w powiecie czortkowskim” to tytuł 20-stronicowego artykułu prof. Franciszka Wyśmierskiego (historyk czortkowskiego gimnazjum) zamieszczonego w „Przeglądzie Historyczno-Oświatowym” nr 1/70. Jest on trudno dostępny, jednak warto do niego sięgnąć – zawiera dużo informacji nt. tajnych kompletów. Dodać należy także, że był to jeden z nielicznych artykułów dot. Czortkowa, który ukazał się przed 1989 rokiem oraz jeden z nielicznych, który potraktował naukowo zagadnienia z historii Czortkowa.

Artykuły różne – co jakiś czas w prasie ogólnopolskiej (głównie dodatkach historycznych) pojawiają się artykuły dotyczące Czortkowa. Obejmują one głównie coraz to częściej poruszanego zrywu młodzieży w 1940 zwanego „powstaniem”. Jest tych artykułów wiele i z reguły są odtwórcze. Pierwszy artykuł dot. tego wydarzenia, autorstwa czortkowiaka Piotra Młoteckiego, ukazał się w numerze 5 miesięcznika „Karta” w 1991. Prócz powstania dużo rzadziej poruszany jest mord dominikanów z 1941 roku oraz ogólnie historia miasta.

Niestety w kresowych czasopismach o zasięgu ogólnopolskim tj. **„Semper Fidelis”**, **„Cracovia Leopoldis”** czy **„Na Rubieży”** Czortków poruszany był dosłownie kilka razy. Więcej jest opisywany w wydawanym obecnie na Ukrainie polskojęzycznym **„Kurjerze Galicyjskim”**, lecz głównie wspominane tam są sprawy bieżące.

We wrocławskim „Ossolineum” znajduje się zasób wielkiej wartości – **zbiór Józefa Opackiego**, który przekazał tam w 1985 roku jego syn Ireneusz. Znajdują się tam materiały głównie dotyczące działalności Obwodowej Delegatury Rządu na Kraj w Czortkowie, materiały dotyczące konspiracji, tajnego nauczania, a także zbiór materiałów dotyczących ludobójstwa ukraińskiego, zbrodni niemieckich oraz sowieckich (w tym zsyłek na Sybir). Znajdują się tam także prasa okupacyjna oraz okupacyjne ogłoszenia, a także polska prasa konspiracyjna.

U warszawskich dominikanów znajdują się dwie cenne **Kroniki Czortkowan**. Wystawiane zawsze w czasie zjazdów do jednej wpisują się żywi, a do drugiej wpisuje się zmarłych czortkowan. Przy kronikach dodać należy także, że wrocławski oddział TMLiKPW „Czortków” także posiada bogatą kronikę przez wiele lat prowadzoną przez panią Irenę Cwiakalę-Oczko, później przez pana Lecha Rębochę. Kronika zawiera trzy tomy (czwarty zaginął w 2008 r. w niewyjaśnionych okolicznościach).

Źródła internetowe – w dobie Internetu wiele fotografii czy nawet dokumentów jest łatwo dostępnych. Jednak chciałbym podać tylko jedną stronę niezmiernie ciekawą i mogącą być przydatną poszukiwaczom wiedzy. Otóż w Internecie znajduje się ogromny zbiór ksiąg metrykalnych z Kresów Wschodnich II RP. Na stronie www.agad.gov.pl znajduje się kilkadziesiąt ksiąg (urodzeń, zgonów, ślubów) z terenu powiatu czortkowskiego, w tym trzy księgi z samego miasta za lata 1872-1910 (w nich są urodzenia, zgony i małżeństwa). Na portalu „Facebook” znajduje się grupa zrzeszająca rodziny czortkowan, które dzielą się informacjami.

Wspomnienia czortkowan – w ostatnich latach ukazało się drukiem, często prywatnym nakładem, kilkanaście wspomnień czortkowiaków z ich życia. Nie sposób wymienić wszystkie, gdyż oczywiście nie wszystkie są mi znane. Wybrane pozycje: Jurewicz Lesław „**Niepotrzebny**” (Londyn 1977 r.), Kruczkowski Jan „**Wspomnienia czortkowskie 1939-46**” (Kluczbork 2002), Brożyński Bruno „**Dzieciaki na wojnie**” (Wrocław 2017), Tuz Michał „**Dyziek**”, Wolkowicz Szlomo „**Wrota piekiel**”. Wiele z tych pu-

blikacji we fragmentach publikowanych było w naszych „Głosach”. Do tego należy dodać niezbadaną liczbę wspomnień, w których Czortków przewija się epizodycznie – jak Ireny Roweckiej o swym ojcu gen. „Grocie”, czy wspomnienia rodziny Wawrów autorstwa Jarosława Abramow-Newerlego (pozycje pt. „Nawiało nam burze” i „Granica sokoła”).

Hotel „Bristol” – ul. Rynek

Spółdzielczy Bank Zaliczkowy

z ogr. odp.

w Czortkowie. ul. Mickiewicza

Zastępstwo Banku Polskiego

Telefon 23 — Rok założenia 1892.

przyjmuje:

wkłady oszczędności złotych i dolarów na 8%
i 9% w stosunku rocznym.

Załatwia czynności bankowe — udziela pożyczek
członkom — Godziny urzędowe 9-14 i 16-18.

Czortków wczoraj i dziś

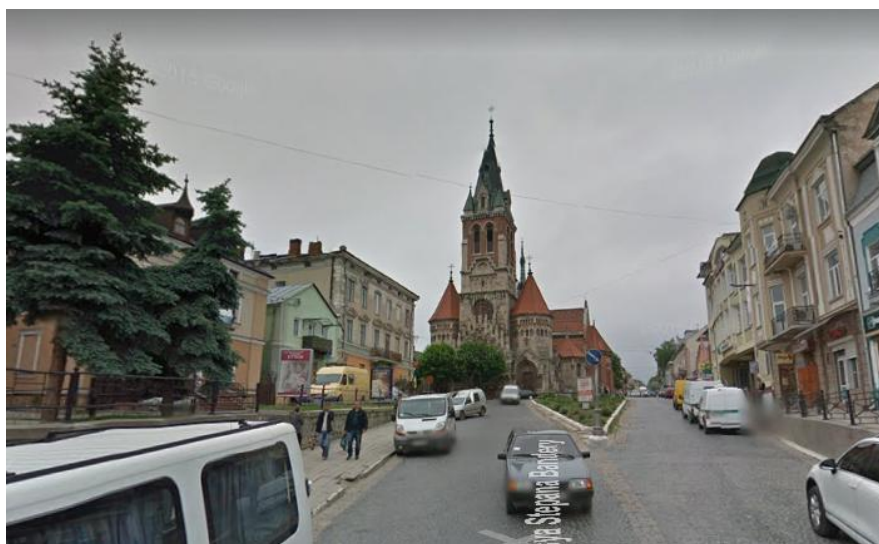

*Ratusz – ul. Podolska róg Targowej
(ob. ul. Szewczenki róg O. Hohola)*

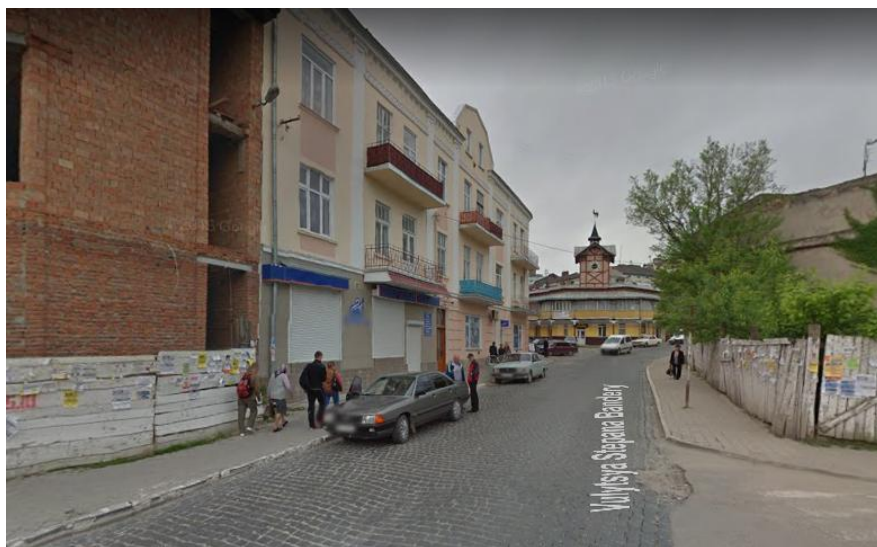

Kościół katolicki pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika

Bazar (od strony mostu na Serecie)

*Nowa Synagoga ob. Stacja Młodych Techników - ul. Ujejskiego róg
Sowińskiego (ob. Szewczenki róg Młynarskiej)*

*„Dolne” Koszary – ul. Mickiewicza (ob. Bandery) róg Pierackiego
(ob. B. Łepkiego)*

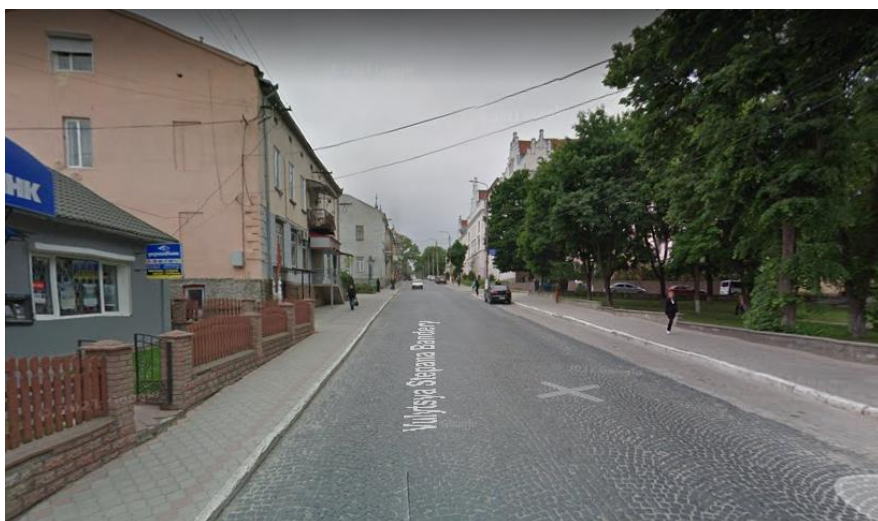

*Sąd – ul. Mickiewicza (ob. Bandery) róg Dreszera (ob. Łesi Ukra-
inki)*

Ul. Mickiewicza (ob. Bandery) odcinek przed sądem, od miasta

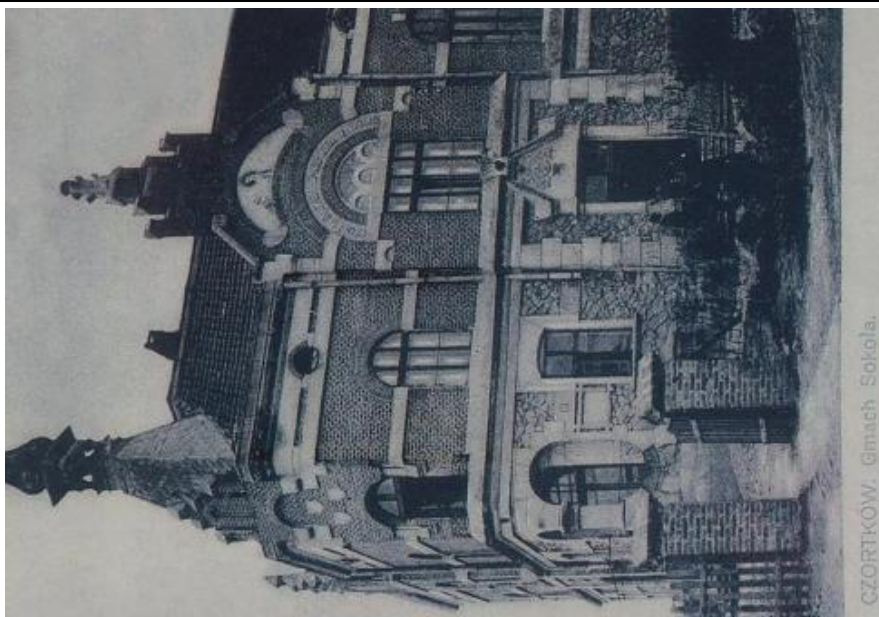
Ul. Mickiewicza (ob. Bandery) narożnik z ul. Szpitalną (ob. D. Pi-huty) po prawej stronie nieistniejący dziś gmach starostwa

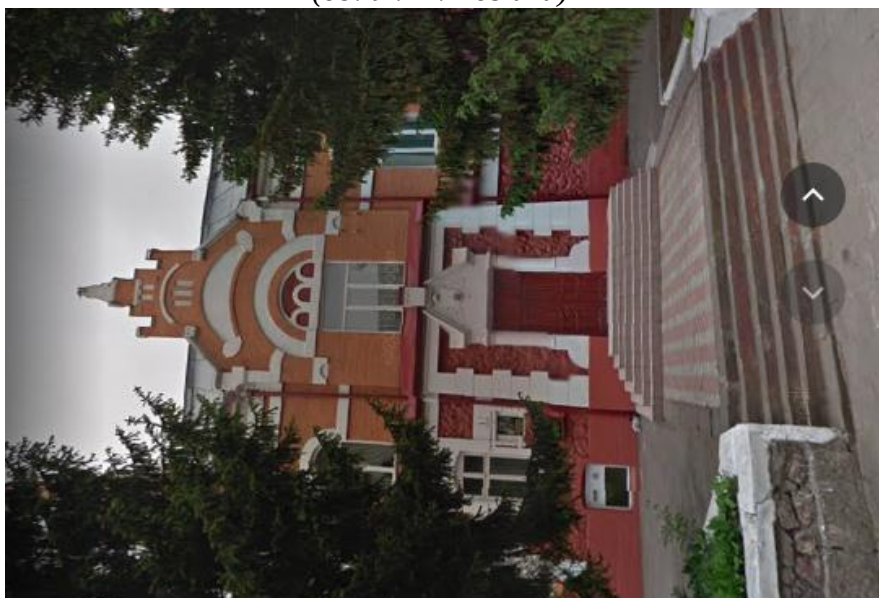

Ul. Mickiewicza (ob. Bandery)

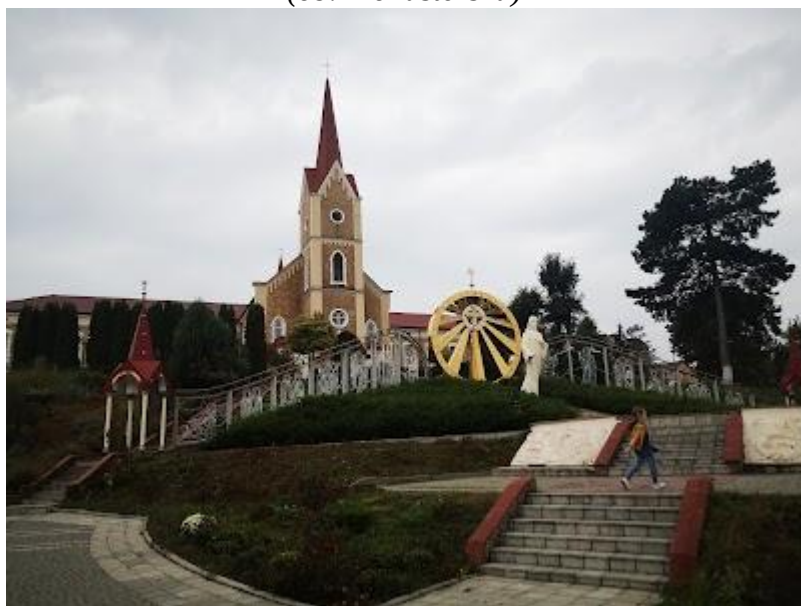
*Gmach Sokoła – narożnik ulic Sokoła i Grunwaldzkiej
(ob. ul. M. Roślaka)*

Zakład Fundacji Ubogich im. Hieronima Sadowskiego w Czortkowie

*Klasztor sióstr Miłosierdzia ob. cerkiew unicka – ul. Klasztorna
(ob. Monasterska)*

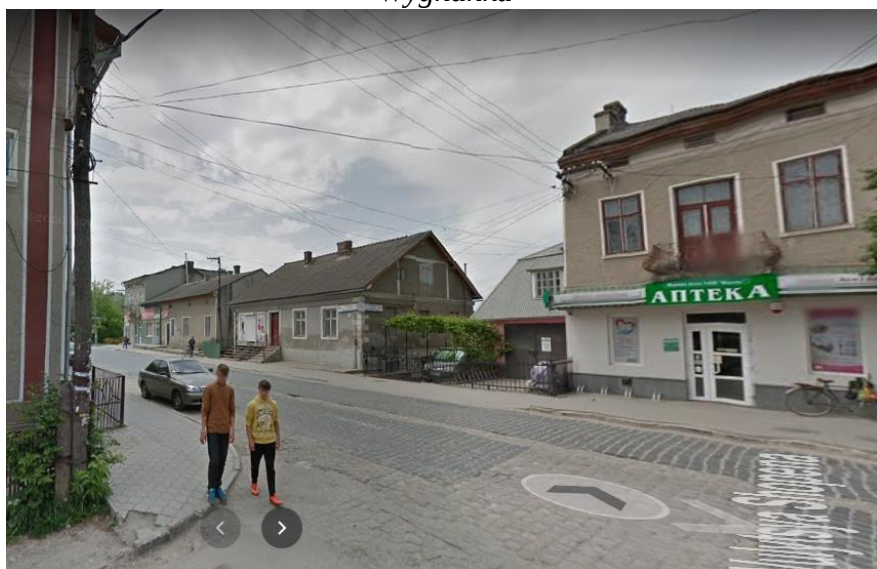

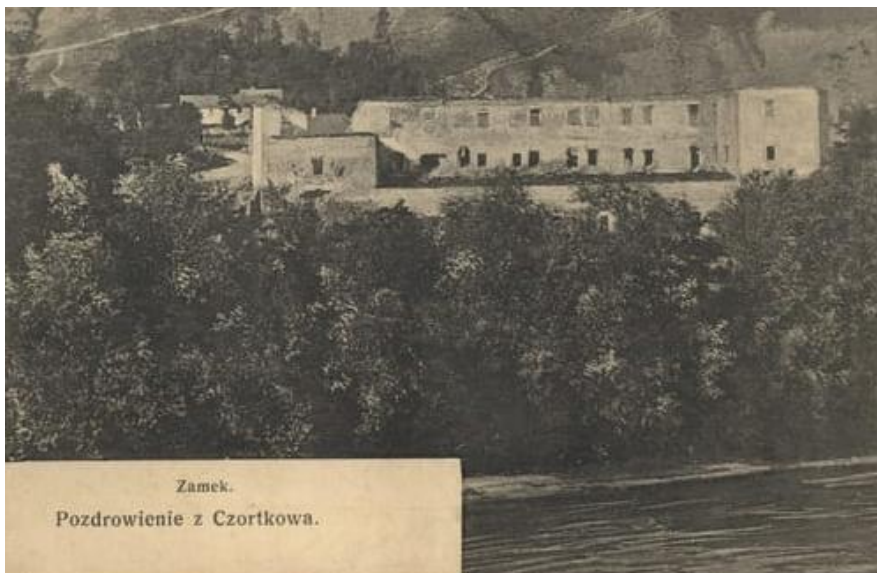
*Dworzec kolejowy – ul. Kolejowa (ob. Zaliznyczna),
Wynanka*

*Ul. Kolejowa (ob. Zaliznyczna) w stronę mostu na Serecie,
Wynanka*

Ruiny zamku przy ul. Zamkowej na Wygnance

